

TM 0580

Theodor Mahlermann

10. Okt. 2003

Burgdorf / CH

*

Hunc librum Musis
suis inservientem
iure possidet
Theodor Mahlmann

ed. princ. 1697

² 1700

³ 1703

⁴ 1710

⁵ 1715

⁶ 1717 = diese Edition

⁷ 1718

⁸ 1719

⁹ 1727 deutsch

¹⁰ 1730

D. JOH. FECHTII
PROF. P. CONS. DUC. ADS. DISTR. ROST.
SUPERINT.
TRACTATUS
SEU
APHORISMI THEOLOGICI
DE
ORDINE MODOQUE
GRATIÆ DIVINÆ
IN
CONVERSIONE HOMINIS
OCCUPATÆ,
VON
Der Ordnung des Heils
In
Befehrung des Menschen.
EDITIO NOVA.

ROSTOCH. & LIPSIAE,
IMPENSIS JOH. PHILIPPI HAASII,
c1o 1000 XVII.

D. JOH. RECHTII

PROF. P. COND. DUC. ABS. DIST. ROSI.
SUPERINT.

TRACTATUS

DE
MORALIS THEOLOGICIS

DE

ORDINE MODOQUE

GRATIAE DIVINAE

IN

CONVERSIONE HOMINIS

OCCURRIT

JOH.

Der Ordnung des Willens

IN

Bestimmung des Menschen

WOLFF

ROSTOCK & LIPSIA
JENSIS JOH. FRIEDR. HASSII

MDCCCLXXVII

17

DE
 ORDINE MODOQUE GRATIÆ DIVINÆ, HOMINEM
 CONVERTENTIS.

APH. I.

Quid gratiæ voce intelligatur?

QUamquam gratiæ vocabulum, non uno modo accipiat in Scripturâ, propriè tamen de DEO usurpatum, amorem ejus & favorem significat, quo solo, nullo hominis merito, motus, ejusdem in peccata prolapsi & æternæ damnationis rei, miseretur, eique media ordinat, quibus ex miseriâ suâ eluctari queat. Quare & τῆς χάριτος gratiæ & τῆς ἐλέους, misericordiæ voces ἐν τῷ ἁγίῳ ponuntur in illustri Apostoli loco: *Accedamus cum confidentiâ ad thronum gratiæ, ut accipiamus misericordiam & gratiam inveniamus ad opportunum auxilium.* Hebr. IV. 16. Quod adeo verum est, ut & ipsa dona Divina, homini collocata, non aliam ob rationem χάριτος seu gratiæ nomine vocentur, quam quod, qui ea confert, gratuito planè & proprio motu conferat, sine ullo merito aut dignitate ejus, cui conferuntur. Quod eleganter exprimit Paulus, ut alias frequenter, ita & I. Cor. III. vers. 10. *secundum gratiam DEI, quæ mihi data est.* Erat autem hæc ea gratia, quâ cum Ecclesiam DEI perqueretur, indignus, qui Apostolus appellaretur, DEUS ejus miseratus, talem eum fecit, qualis factus est: *Gratiâ DEI sum,*

sum, quod sum, & gratia ejus non inanis in me facta est.
 I. Corinth. XV. vers. 9. 10. Gratia nempe DEI eum fecerat,
 & in ipso simul facta erat. Illam activam, hanc passivam
 vocare solemus. Et quamquam hæc Divina gratia, sese in
 universum salutis humanæ negotium diffundat, ut adeo ex
 gratiâ sit, quod DEUS hominem lapsum reparare decreve-
 rit, quod medium ad id, Filii sui redemptionem, ab æterno
 ordinaverit, quod Filius in carnem descenderit & genus hu-
 manum morte suâ Deo Patri reconciliaverit, quod Spiritum
 Sanctum ad dona sua distribuenda Ecclesiæ miserit: tamen
 particulari ratione is Dei favor, cum in Scriptura, tum apud
 Ecclesiæ doctores, gratiæ nomine venire solet, qui occupa-
 tur in homine jam redempto, vt ei redemptio & meritum
 Christi applicari & fructus adeo, tanti beneficii, ad eundem
 redundare queat. Nec enim sufficiebat, Deum Patrem
 hominis lapsi misereri, aut Filium DEI redemptionis opus
 suscipere, requirebatur, ut hujus quoque beneficii per col-
 lationem mediorum, DEO placentium, homo particeps
 redderetur. Primum illud, voluntas miserendi & reparandi,
 DEO Patri, secundum, redemptio humani generis, Filio DEI,
 tertium denique, gratia, quâ & voluntas illa Patris & meritum
 Filii sui homini fructuosa redduntur, Spiritui Sancto, ob ordi-
 nem personarum Divinarum intra sese, ad extra relucentem,
 vulgò appropriantur. Ideo enim, postquam Deus Pater Fi-
 lium suum in mundum misisset, & postquam Filius mundum
 Deo reapse conciliasset, hic ipse Filius DEI, promittit à Patre
 Spiritum Sanctum, qui mundum ab erroribus & peccatis li-
 beret, veritatem Divinam iisdem implantet, veramque in
 iis justitiam efficiat, Joh. XV. 26. 27. XVI. 7. f.

APH. II.

Gratiam ordinatam esse.

Divina gratia, dum hominem, Christi sanguine redemptum, ad usum fructum hujus redemptionis adducere, id est, vocando, regenerando, justificando, sanctificando, beneficiorum, sanguine Christi partorum, participem reddere adlaborat, intra certum ordinem progreditur. Non simul semelque omnes vires suas, ut ita loquar, & divitias profundit, & ex homine flagitiosissimo uno momento sanctissimum efficit. Non vim quasi eidem intemat, nolentemque cogit. Id enim esset ex homine mulum facere asinumque, *haud intelligentem, cui freno & lupato opus est, ut ad hominem adducatur.* Psalm. XXXII. 9. Cum homine DEUS agit, ut cum creatura rationis particeps, quem ideò intellectu & voluntatis libertate instruxit, ut ex se & suo motu aliquid vel agere vel intermittere, actionesque Divinas, in ipso operaturas, vel admittere vel repudiare atque repellere posset. Hoc est, **משוך בחבליו ארץ** *trabere funibus hominis*, id est, ceu illico exponitur: **בְּעֵבְתוֹת אֲהָבָה**, *funibus gratia*, Of. XI. 4. Quamquam hæc attractio Divina opponatur immediatè attractioni molestæ & calamitosæ, qualis esse solet ea, qua bos injecto ei jugo loroque duci invitus & cum dolore quopiam solet, (cui bovi Israellem comparaverat Deus, Of. X. II.) atque adeò id hoc loco dicere ad Israellem velit DEUS: etsi bos sis, non tamen funibus, quibus boves ligari solent, molestis & affligantibus, sed humanis, omni gratiâ & misericordia plenis, te ducam: **בְּמִשִּׁיכָה רַחֲמִים** ut ex Jonathane interpretatur R. Salomo Jarchi, *attractione miserationum*, quæ sit leni & saviq; modo, tamen hoc ipso id simul innuitur, Deum homi-

hominem non cogendo, aut, ut barbare loquamur, necessitando tractare, ut tractari bestia consueverunt, כַּחֲבֵלֵי עֵגֶרֶת, funibus vitulinis, (qui vituli ob nativam petulantiam difficilius in ordine quam boves continentur) crassis illis & densis, sed eo pacto, qui לְאָדָם, homini, quâ homo est & excellenti illâ propriâ libertatis facultate gaudet, convenit, ut possit nempe funes ei injectos tolerare, aut si placuerit, excutere. Non fugit hoc doctissimum Judæum, R. David Kimchium, qui ad hunc locum annotat: *Propterea quod comparavit Ephraim vitule, quam trabunt funibus: ego, inquit, traxi Israellem funibus hominis, non autem funibus vitule, quibus eam כְּרַחֵם עַל כְּרַחֵם invitam trabunt, sed sicut trahit homo socium suum sensim & pededentim, non cogens eum præter voluntatem suam ambulare; sic traxi eos placidè & leniter. Unde & subjungit: loris dilectionis.* Nempe habet Divina gratia gradus quosdam & לְאָדָם, pededentim, pedem de uno actu in alterum sensim promovendo, procedit, ut si prior gradus admittatur, statim subsequatur alter, & hoc admissio insequatur tertius, & sic porro. Primo verò vel neglecto, vel contempto mirum non sit, secundum subsequi non posse, aut secundo rejecto tertium. Planè ut in scala ad summum gradum non ascenditur, nisi per gradus interjacentes, & hi nisi accurate pressequè observentur, hiatus semper faciet, quo minus, qui hunc excipit, queat obtineri.

ARH. III.

Deum ejus ordinis authorem esse.

NEMPE DEUS, DEUS ordinis est. Ut omnia creavit & disposuit, mensurâ, numero & pondere, Sap. XI. 21. ita eodem ordine gubernat, regitque. Qui ad ordinem non creaturas tantum omnes in regno potentia, sed Ecclesiam suam

fua in regno gratiæ adstrinxit, dicente Apostolo: *Omnia decenter, & secundum ordinem fiant*; I. Cor. XIV. 40. is ipse in agendo ordinis sit expers? Verè *Augustinus*, libro de Ordine ad Zenobium, qui habetur Tomo I. Opp. Bas. pag. 443. Cap. III. *Ordo est, inquit, per quem aguntur omnia, que Deus constituit. Quod ipse DEUS, inquam, non tibi videtur agi ordine? Prorsus videtur. Quare cum ordinem præscripsisset servis illis, quibus facultates suas commisit, quo illi negotiantes lucrarentur, eos, qui hunc ordinem sedulo observaverant, præmiis, qui neglexerant, pœnis affecit, Matth. XXV. 14. seq. De donorum Divinorum & collocatione, respectu DEI, & usu respectu hominis, parabolas hoc capite recensitas agere, omni dubitatione caret. Quod si præcipuè respiciuntur dona ministrantia, ad eorum tamen analogiam cætera dona omnia vel ad hominem convertendum, vel ad eundem sanctificandum tendentia, non excluduntur. Quanam sit consuetudo, quinam mos divini Numinis, in erogandis gratiæ suæ muneribus, generatim docet Servator. Παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν dedit ipsis facultates suas, bona sua, argenti nomine figuratè expressa, Luc. XIX. 15. quæ magis propriè τῆς ἐξουσίας, potestatis, in regendâ civitate, Ecclesiâ, familiâ; & τῆς ἔργου, operis, cuilibet in vocatione sua commissi, Marc. XIII. 34. repræsentantur. At verò & cuilibet Christiano τὸ ἔργον opus Christianismi per Divinam gratiam committitur. Quilibet vocatus à DEO est in vineam suam, ad laborandum. Omni homini aliqua argenti, id est, gratiæ particula offertur, ut eam acceptet, eaque rectè utatur. Nec tantum gratia ipsa offertur, sed simul cum gratia & ex gratia acceptandi, quâ per naturam destituitur, eaque utendi facultas. Si primam gratiam acceptet, non quidem promeretur alteram, sed tamen ex gratiosa DEI dispositione, qui ordinem amat, sequitur alter*

Ordinis ratio est, non meriti. Unum talentum primus gratiæ gradus est, plura sequentes. Qui primum non recipit, sed repellit, secundo indignus est. Qui unum talentum defodit, cætera non consequitur. Quinimò huic dicitur: *tollite ab eo talentum & date habenti decem talenta. Habenti namque dabitur, ut abundet: ab eo autem, qui non habet, etiam quod habet, aufertur ab eo.* Tolle gratia dicitur, quia cum mensura non repetitur. Habenti datur, quia habet quidem sibi annunciatam & oblatam, adeoque *habere videtur*, Luc. IIX. 18. non tamen habet à se receptam & in usum suum conversam. Habet, dummodo velit aut recipiat, non habet, quia acceptam non possidet. Clarissimum ergo est, DEUM ita dispensare gratiæ suæ gradus, ut secundus semper dependeat ab usu primæ; quemque præviderit Deus primam gratiam acceptaturum esse, ei decrevisse secundam, secundi verò cæterorumque compositionem fieri non posse eum, qui spreverit primum.

APH. IV.

Id scripturam docere.

DIvinus hic ordo, eique involuta connexio aut connexionis turbato ordine negatio, ut in parabola exposita evidenter ob oculos ponitur: ita eandem & alibi passim notanter insinuari, jam olim adversus Reformatos, id ipsum strenuè negantes, (videantur judicia Theologorum circa tertium & quartum articulum, de causa fidei & modo conversionis) Remonstrantes, adductis eam in rem S. Literarum testimoniis, immotè comprobarunt, Def. Sec. Art. pag. 327. f. David uberiorem hominis illuminationem à timore Domini suspendit, Psalm. XXV. 12. *Quis est vir, timens Jehovam? Docebit eum de viâ, quam eligat.* Timet Deum, qui ejus verba non ut hominis, sed ut DEI verba suscepit, patiturque

ex

ex iisdem sese edoceri. Qui non repellit motus, per verbum ipsi
 impressos, sed iisdem obsequium præbet. Quocunque gradu
 Deus per gratiam suam operari in homine instituit, timore
 Dei opus est, ne gratiam illam ejusque motum contempnas;
 quo admisso semper paratus est Deus ad animum plenius illu-
 minandum. *Timor DEI, initium est omnis sapientia*, Psalmi.
 CXI. 10. quocunque illa gradu dispensetur. Ut tenebras tibi
 connatas & ignorantiam naturalem deponat, timore DEI
 opus est. His depositis timore DEI opus est, ut prima lucis
 & veritatis initia recipias. His si potius fueris, timendus est
 DEUS, ut subinde magis magisque illustreris. Timeretur DEUS,
 quoties motus ejus non supprimuntur. Timor DEI via &
 medium est, quo majoris semper gratiæ compos reddaris.
 Rectè Judæus, R. *Aben Ezra* ad loc. add. **וְטַעַם כִּי יִרְאֶה**
וְהָרַךְ שִׁבְחָה בְּרַ *sensus est, quod timor*
Domini adducturus sit illum ad viam, quam elegerit. Viam
 itaque in primo quasi itineris introitu qui ambulare con-
 temnit, id est, qui primæ gratiæ, in convertendo homine oc-
 cupatæ, obicem ponit, eamque negligit, ne quidem progredi
 in itinere, id est, ulterioris gratiæ particeps fieri, nedum at-
 tingere finem, id est, vitam spiritualem & æternam consequi
 potest. Planè idem in Salomonis Proverbiis legitur, c. IIX.
 v. 17. Ubi æterna Filii sapientia: *Ego amantes me amo; &*
manè quærentes me, invenient me. Amat quidem DEUS ho-
 minem, antequam ametur ab homine, Rom. V. 8. eundem-
 que amissum quærit, antequam ab homine quæri possit, Luc.
 XV. 4. Sed cum homo, à Deo amatus seu gratia sua præ-
 ventus, amori Divino reciproco amore respondet, cum trahen-
 tem sequitur, nec invitanti reluctatur, Deus impensius eun-
 dem amare, & gratiæ suæ incrementis perfundere pergit.
 Quique in verbo Divino *die noctuque meditantes*, Psalm. I. 2.

B

Chri-

Christum & veritatem ad Christum ducentem sedulo curio-
seque indagant, Joh. V. 39. eundem majori semper cum ve-
ritatis illuminatione inveniunt. Est enim מנחם, mane qua-
rere, ut & Chaldaei קר, Quae enim mane negotia suscipi-
mus, ea summa cura studioque agimus. Unde D. Luc. Osiander ad hunc locum: *Si quis me agnoverit & me ac verbum
meum dilexerit & ardentem augmentum fidei & vera agnitionis
Dei petierit, cum ego magis ac magis reddam sapientem atque
intelligentem in verbo Dei. Habenti enim dabitur.* Nec aliter
accipienda sunt Servatoris verba, Joh. VII. 17. *Si quis voluerit
voluntatem ipsius facere, cognoscat de doctrina, utrum e Deo
sit, an à me ipso loquar.* Audiverant Judaei Servatorem in
templo eruditè graviterque docentem, ὡς ἐξουσίαν ἔχοντα,
Matth. VII. 29. *gewaltig* / ut Lutherus noster rectè convertit,
potenti dicenti virtute, qua tanquam praeceptor docendo
praeceperet & audientes ad assensum cogeret, ut tali virtuti,
animum convincenti, intus minus posset resisti, quam resi-
stere extrinsecus potest servus, quando aliquid a Domino ei
praecepitur; miratique sunt, unde tantam nactus esset doctrinam,
quae tamen vulgari Judaeorum doctrina esset simul ad-
versa, cum in scholis ipsorum literis nunquam fuerit tinctus &
Dubitationi igitur & calumnia, pro more ipsorum inde ori-
tura, ita occurrit Christus, ut doctrinae suae & Divinitatem &
originem assereret, a Patre quippe coelesti emanantem, sibi que
immediatè revelatam. Quod cum aliter probare non posset,
nisi ab ipsa doctrinae indole, Divinaque virtute, hanc sensu-
ros ipsos esse intra animum suum profiteretur, dummodo mediis
à Deo constitutis viis, doctrinamque ipsius cum verbo ipsis re-
velato, inque Prophetarum scriptis contento, sedulo compo-
nere, nec reluctari Spiritui, tum in ipsis operaturo, vellent.
Hanc enim esse voluntatem patris. Hanc ejus voluntatem faciendam

ciendam esse. Hanc si fecerint, fore, ut ipso sensu animad-
versuri sint, non ex suo cerebro fuisse hanc doctrinam, tan-
quam novam & antea inauditam, ut ipsi persuasi sint, enatam,
sed à fonte omnis veritatis, DEO, patre suo, proveniente.
Quod mox & aliis argumentis confirmat. Hunc ordinem
gratiæ Divinæ cum spreverint Judæi, ad comprehendendam
doctrinæ Christi veritatem, pervenire non poterant, multo
minus ad fiduciam erga Deum, ex hac doctrina concipiendam.
Quid vero clarius est illo Pauli & Barnabæ: *Vobis erat necesse
primo dici verbum DEI; quoniam vero repellitis illud & non
dignos judicatis vos ipsos vita aeterna, ecce, vertimus nos ad
gentes!* Act. XIII. 46. Nempe quia primam gratiam, quæ
in præjudicando Judæis Evangelio, *servandisque illis à prava
natione* Act. II. 40. consistebat, repudiaverant, iis, *que a Paulo
dicebantur, contradicentes & blasphemantes*, XIII. 45. gratia ul-
terior, quæ in justificando & salvando consistebat, sequi non
poterat, cœu sequebatur apud gentiles, qui *verbum cum gaudio
receperunt, glorificantes verbum Domini & credentes, quotquot
ordinati & dispositi per Divinam gratiam, fide à se receptam,
erant ad vitam aeternam*, v. 48. Qualis etiam sequebatur mul-
tos Judæorum & profelytorum Antiochenorum, qui verbum
receperant, quosque adhortati fuerant Apostoli, *ut manerent
in gratia Dei*, vers. 43. Summatim verum manet illud Serva-
toris nostri epiphonema, quod parabola de varia agri con-
ditione, cui injectum semen est, subjecit: *Quare videte, quo-
modo audiatis. Quisquis enim habet, dabitur illi; qui verò non
habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab eo.* Luc. IIX. 18.

APH. V.

Gratiam gradibus distingui.

HOs Divinæ gratiæ gradus, ordine sese insequentes, Theo-
logi veteres pariter & recentiores, quibusdam vocibus

B 2

τάξιν

radix illam non obscure exprimentibus, repræsentarunt; quamquam alii paucioribus, alii pluribus. Videas enim in Augustino, aliisque patribus occurrere gratiam prævenientem, excitantem, moventem, præparantem, operantem, cooperantem, concomitantem, adjuvantem, subsequenter, perficientem. Multa verba sunt, sed una gratia, variis actibus, varioque tempore dispensata. Innumeris defectibus obnoxius homo est, indiget itaque non gratia tantum, sed *gratia divitiis*, Ephes. 1. 7. Mortuus est in peccatis, indiget itaque gratia, quæ eundem excitet ad vitam, moveatque membra ejus, ut recepto Spiritu ingredi discat & currere. Ignavus est, præveniente itaque & præparante gratia opus habet, ut ad eundem in viis Domini alacris reddatur. Non idoneus est, ex seipso, tanquam ex seipso, quicquam facere, necessaria ei itaque est gratia, quæ in ipso id operetur, quod suapte virtute agere nequit. Si spiritus sit promptus, caro ubique vacillat, cooperantem itaque & adjuvantem requirit gratiam, quæ carnem sustentet. Mundus ipsi & diabolus insidiantur, subsequente itaque opus est gratia, quæ eidem assistat, quæ eundem reducat in viam, eique victoriam conciliet. Non sufficit, hominem Christianum, vitæ spiritualis fecisse initium, sed necesse est, ut perseveret in illa usque ad finem, si cœlesti aliquando gloria potiri velit; opus itaque perficiente gratia, ut qui coepit in eo bonum opus, consummet etiam usque ad finem. Quamquam vero nihil impediatur, quo minus hi gratiæ gradus ad istum modum, aut etiam amplius pro humanæ conditionis necessitate multiplicentur, non tamen etiam culpandi sunt illi, qui eosdem, ipsas quoque nominis necessitates in certos ordines classesque redigentes, vel in minorem numerum contrahunt, vel aliter aliterque describunt. Cur enim non excitans ad prævenientem, & movens ad præparantem, & operans ad perficientem & cooperans concomitansque & subsequens

quens ad adjuvantem possit referri? Unde vulgariter hi gradus & forte etiam optimè sub quadruplici distinctione proponuntur: gratia prævenientis, præparantis, operantis & adjuvantis, Qui ultimus gradus merito solus *auxiliorum gratia* nomine, apud Scholasticos præcipuè, ex origine citra dubium Semi-Pelagianâ, tantopere frequentato, venire debebat, sed Scholasticorum Pontificiorum non usque quaque laudabili imitatione obtinuit, ut hanc denominationem & cæteri gradus, in Ecclesia nostra vulgo sustineant. Quicquid vero ejus rei sit, nihil aliud Theologia nostra illa gratiarum Divinarum, ut ita loquar, multitudine, quam Divinæ bonitatis *superabundantem copiam*, Rom. V. 20. innuere cupit, quæ par sit non tantum peccatis omnibus infinito numero delendis, sed & beneficiis longè majore cumulo in nos effundendis. Præclare *Chrysostomus* ad hunc locum: *Non quantum indigebamus ad peccati interitum, tantum accepimus modo ex ipsa gratia, sed multò amplius. Nam & supplicio liberati sumus, & vitiositatem omnem deposuimus, & de integro regenerati sumus, & resurreximus, sepulto veteri homine, & redempti sumus, & sanctificati, & in adoptionem adducti, & præterea justificati, & fratres effecti unigeniti, & coheredes, & in eandem corporis unitatem redacti, & in ipsius carnem censemur, atque ut corpus capiti, sic illi uniti sumus. Hac igitur omnia gratia exuberantiam appellavit Paulus.* Majori cum *eu Phœ* apud Prophetam V. T. hanc gratiæ suæ negotiosam curam deprædicat Deus, Esai V. 4. se vinitori & Ecclesiam ejusque membra vineæ comparans, quam tanta cum sollicitudine colat, ut major ab ipso & exactior expectari nequeat: *quid faciendum amplius fuit vinea mea, quod non fecerim in illa?* id est, R. D. Kimchio interprete: *Omnes observationes, omniaque opera, quæ homo facere solet vinea sua, ego quoque feci eidem; non remansit ulla res bona, quæ fieri poterat, quam non fecerim ei.* Nec generatim tan-

tam affectum suum & operam, in vineam collocatam, dilaudat, sed in specie labores exprimit, vineæ convenientes: *circumdedit illam & elapidavi & plantavi eam viti nobili, edificavi turrin in medio ejus, etiam torcular excidi in ea.* Potiores operas recenset, ut minores, omnesque cætera sub iisdem intelligantur. Vineæ vero Ecclesia est. Et Ecclesia hominum cœtus est. Quicquid vineæ impenditur, hominibus impenditur. Deus facere, h. e. gratiæ suæ erogare, quod faciendum est, ut homines fructum ferant. Diu noctuque simul iterumque, omni tempore locoque, summa cura & conatu gratiam suam eum in finem dispensat.

APH. VI.

Naturæ instinctus gratiam precedere.

Præcedunt gratiam omnem naturæ quidam instinctus, hominem de turpitudine errorum factorumque suorum admonentes, eumque, ut de veriori colendi Deum & suæ salutis prospiciendi ratione sollicitus sit, interius sollicitantes. Agit de iis Paulus Romanorum primo. Nempe Deus naturæ indidit occultos stimulos, qui qui eundem pungunt & vellicant, injiciunt ei nescio! quarum poenarum metum, si mala agat, conciliant animo tranquillitatem, si vera agat. Cumque mala agenti formidinem incutiant, hinc fit, ut homo spe effugiendæ poenæ & consequendi præmii, de eo quodammodo sollicitus sit, quod avertere impendens periculum posse videtur. Ut itaque Deum colat, sibi que conciliet amicum, omni studio adnititur. Cumque neminem herum ex servi, sed suo potius arbitrio coli velle, perpetuis experimentis cognoscat, varios Dei colendi modos, quos religiones vocamus, secum invicem componit, ut quæ verior sit & naturæ Divinæ convenientior, tandem deprehendat. Ita cum ad eam religionem delabatur, quæ verbo Divino nittitur, ipsa Divini verbi vis, ad quam sentiendam ex accidenti tantum

tum & præter intentionem suam delatus est, religionis ei veritatem & Divinitatem non manifestat tantum, sed quasi instillat. Itaque natura non per se & causaliter ad gratiam & Ecclesiam ducit, quod Pelagianum foret, sed ex accidenti. Ita enim intelligendum esse id, quod Apostolus dicit: *Lex est pædagogus ad Christum*, Gal. III. 24. ab hujus loci interpretibus jamdiu monitum fuit. Easdem naturales notitias & instinctus Atheniensibus inculcat Paulus, pariter hunc in finem, ut earum præsidio ad errorum suorum agnitionem deducti, veriozem Dei cognitionem invenirent, Act. XVII. 24. f. Hunc enim in finem, hanc eis Deum per naturam revelasse notitiam profitetur, qua Deum esse scirent, qui mundum fecerit, eaque quæ in mundo sunt, qui Dominus sit & rector universorum, omnibusque vitam & halitum & omnia largiatur, qui terram hominibus ad habitationem concesserit, stataque definierit tempora & habitationis terminos, *ut quærent Dominum, si omnino manibus quasi ipsum palparent, & invenirent, cum non procul existat ab unoquoque nostrum*, v. 27. Manibus palpari dicitur Deus, quia in corporeis creaturis Deus incorporeus adeo clarè mentis oculis cernitur & apprehenditur, ac si manibus palparetur. Quemadmodum & alibi mutis creaturis clamor quoddam attribuitur silentium, cum *cæli enarrare* (כִּלְיוֹת רַמְסָה ut Chaldæus habet, considerantibus,) *gloriam DEI & opus manuum ejus annunciare firmamentum dicitur*, Psalm. XIX. 2.

APH. VII.

Quomodo ad gratiam referantur.

Pervulgatum est & Theologis passim consuetum, hos naturæ instinctus gratiæ nomine dignari, aut ad gratiam perveni-entem atque vocantem referre. Indubitatum autem est, gratiæ nomen easdem in generaliiori illo significato mereri, quo gratia est,

prae

est, quicquid homini ad decus ipsius confertur & indebitum tamen est, atque ex mera bonitate Divina procedit. Sed annon his ipsis notitiis naturalibus aliquid amplius infit aut adhæreat, quod naturam transcendat, atque eo etiam pacto ad gratiam, specialiori sensu dictam, referri possit, non immerito disputatur. Id quidem certum est, non inesse iisdem, quando per se & in natura sua considerantur, quidquam, quod homini vel conferre quocunque causali modo salutem & ea, quæ ad salutem pertinent, vel disponere tantum eundem ad gratiam & instar veri mediæ viam ad eandem parare possit; perpetuo enim verum manet, Deum solum omnem operari salutem, id est, *operari in nobis tam velle quam perficere pro beneplacito*, Phil. II. 13. Nec in hominis viribus magis esse, se disponere ad gratiam, quam in mortui viribus est, se parare ad vitam, cum homo sit *mortuus in peccatis*, Eph. II. 1. Col. II. 13. Verum quando hæ ipsæ notitiæ naturales considerantur sub eo respectu, quo hominem ex intentione DEI ducunt ad prioris vitæ poenitentiam, ad inquirendum verum DEI cultum, ad gloriam nominis Divini celebrandam, quæ singula de iis enunciat Paulus, non videntur sub hoc respectu Divinæ intentionis ad naturam pertinere posse; sed referri debere ad gratiam. Quod ut rectius intelligatur supponendum I. ex Paulo est, Rom. I. & II. tantâ cum ἐμφάσει describi fines notitiarum & instinctuum naturalium, ut nudæ & in se considerata naturæ, non videantur illi competere posse. Dicitur enim DEUS v. 18. & seqq. Cap. I. Gentilibus revelasse iram suam de cælo, quia cum noverint, Deum esse & eum quidem iustum, qui non possit non morte punire contra naturale legis dictatum delinquentes, vers. 32. tamen, eum non tantum non glorificaverint, ut Deum, sed innumeris se contra naturam sceleribus commaculaverint. Est itaque revelatio Divina & quidem ad praxin pietatis à DEO directâ; non objectivè tantum movens,

movens, per propositionem & suasionem, sed simul efficienter commovens voluntatem, ut homo vi hujus instinctus & metu poenae Divinae, naturaliter quidem, sed confuse nota, in se descendere, iram Divinam metuere & ad Deum converti velit. Hic enim finis ex totius textus connexionem à vers. 18. ad finem usque capitis eulentissimè elucescit. Longè clarius idem se finis prodit Cap. II. ubi non bonitas tantum Divina, sed *πλεονεξία τῆς χρηστότητος*, *divitia bonitatis*, praedicantur, patientiae item & longanimitatis, de iisque celebratur, quod ad poenitentiam hominem adducant. Ἄγειν est in Græco, quod non proponere tantum voluntatem Divinam, adeoque verbaliter tantum ad se invitare, sed realiter commovere & in homine aliquid efficere & agere significat. Deus itaque per naturam ita copiose, ita amplissimè & intensissimè bonitatem suam dispensat, ut omnibus modis hominem ad se trahat, alliciat, commoveat. Et quidem ad poenitentiam male factorum, non tantum, in quantum hæc est detestatio rei turpis, sed & in quantum est peccatum contra DEUM commissum, eò tendens, ut is ab ira sua desistat & homini reconcilietur. Id enim est sentire Divinam bonitatem, patientiam item & longanimitatem, ut desistente à peccatis homine & poenitente, DEUS bonus & patiens erga ipsum esse possit. Quamquam verò hæc poenitentia hominis & aversio à peccatis, ipsum effectum Divinae gratiae extra verbum Evangelii obtinere non possit, tamen ex intentione Divinâ eò ἄγει, ducit & invitat. Hic enim est totius capitis scopus. Agnoscit hanc emphasin meritissimus de nobis præceptor *D. Seb. Schmidius*, ad h. l. ad eò ut etiam malit hunc versum intelligi *de fine longanimitatis Divinae, non ex notitiâ naturali cognoscibili, sed per Evangelium revelato, deque motu Spiritus S. ad agendam salutarem poenitentiam.* Quamquam communioem sententiam retineri nihil impediatur. Ad quam accedit, quod, ceu jam præcedente apho-

C

rismo

rissimo à nobis dictum est, alibi Paulus disertè testetur, DEUM ideò benignitatis suæ imbrem, largiendo homini non vitam tantum, sed habitationem, sed victum & amictum & innumera alia beneficia, in nos immittere, ut *DEUM queramus, si forte eundem palpemus*, Act. XVII. 27. Quid hoc aliud est, quam Deum beneficiis suis, per naturæ opera sese exercentibus, hoc ipsum intendere, ut homo DEUM quærat, hoc est, ad eundem se convertat, eum colat, sibi que amicum conciliet? *Non quod*, ut ait *D. Jo. Major* ad hunc locum, *hæc contemplatio gubernationis Dei universalis sit via proxima ad salutem, aut medium sufficiens salutari conversionis, ita ut creatura sint loco prædicationis de Christo conservatore, quod volunt nonnulli è Papais & Huguenotis, sed quod manu tantum ducat ad ulteriorem & uberiorem Dei cognitionem necessariam & sufficientem, ad obtinendum ultimum finem, beatitudinem; ita ut cause nihil habeant, qui damnantur, conquerendi, se omni vocatione generali destitutos fuisse, sed fatendi, se neglectæ præviarum invitationum salutari excidisse.* Ita *D. Abr. Calovius* Bibl. III, ad h. l. *E capitibus illis cognitionis Dei naturalis, ceu principis concessis ab Atheniensibus eos deducere veluti manu conabatur ad veri Dei agnitionem salutiferam.* Jam II. hanc DEI ad poenitentiam & ad DEUM adductionem, invitationem, commotionem, tractionem, sive indirectam dicas, sive directam appelles atque ex directo DEI consilio intentam, (videantur celeberrimi Ecclesiæ nostræ Theologi *D. Jo. Hulsemannus* & *Jo. Ad. Osiander*, infra allegandi) quia ad salutem hominis tendit, & quatenus ad eandem tendit, non posse esse nisi à Deo gratuito, seu à gratia aliqua, inde indubitatò patet, quia extra gratiam, merito Christi partam, salvâ Divinâ justitiâ, Deus non potest sive directè sive indirectè intendere hominis salutem. Deus enim, ante Christum consideratus, non est nisi homini peccatori iratus, qui non potest aliter, nisi quamdiu satisfactio & meritum

non

non intercedit, hominem ad æternam damnationem destinare, tantum abest, ut benè ei cupere & salutem ejus sive directè sive indirectè aut velle aut promovere possit. Ergo impulsus isti naturæ, & suggestiones bonarum cogitationum, quibus homo ad Ecclesiam, ad pœnitentiam, ad veriorem Dei cultum sollicitatur & manu quasi ducitur, quatenus ad hunc finem à DEO destinantur, non sunt à natura hominis lapsi, iræ divinæ obnoxii, sed à gratia quadam. Id his verbis enunciat Paulus: *benedixit nobis Deus omni benedictione spirituali in supra caelestibus in Christo*, Eph. I.3. Non dicitur tantum, benedictionem spirituales a DEO nobis obtingere per Christum, sed *πᾶσαν εὐλογίαν*, omnem benedictionem, seu omnem illam eamque copiosissimam & largissimam bonorum munerumque cœlestium messem, quæ ad vitam spirituales vel generandam vel alendam & conservandam, æternamque elim impetrandam pertinet. Quicquid *εὐλογίας* nomine venit, sub omnitate, ut ita loquamur, *εὐλογίας* continetur. At spiritualis benedictio est & adductio ad verum DEI cultum, saltem in tantum & eo sensu, quâ illa ad vitam spirituales in nobis efficiendam ordinata est. Ut beneficium est, non tantum, cum ægrotus adhibitis medicaminibus à Medico curatur, quod propriè est beneficium Medicum; sed & cum ad Medicum, ad quem ob corporis infirmitatem sese conferre ipse non potest, adducitur, quod beneficium ad beneficium Medicum refertur. Hoc autem adductionis beneficium nobis non obtingit nisi *ἐν χριστῷ*, in Christo, & propter Christum & intuitu Christi. Is fons & origo est omnis beneficii spiritualis, quomodocunque dicti. Sine ipso & præter ipsum & ante ipsum nemo gratus DEO esse, aut ullum ab eo accipere beneficium potest. Ergo neque per naturæ instinctus, quâ tales, nisi illi merito Christi sint quasi consecrati, ut instrumenti vicem in adductione ad DEUM, verioremque ejus cultum præstare possint. III. Equi-

dem beneficia spiritualia nonnisi per verbum nobis revelantur & conferuntur. Quod verum est primò de beneficiis spiritualibus, propriè, in se & formaliter talibus. At isthac adductio pedagogica analogicè & eatenus tantum spiritualibus beneficiis annumeratur, quatenus à DEO destinatur, ut ad beneficia spiritualia alliciat & adducat, atque aded aliquam cum beneficiis spiritualibus, proprie dictis, convenientiam habet, iisque præcludit, non vero omnino de interiore eorum naturâ participat. Qualem adductionem ad ipsum verbum extra verbum dari, absurdum non est. Deinde revelatio Divinorum beneficiorum, vel confusa est, & illa tantum in generali aliquâ sui ratione sistit, cum qualicunque relatione & intentione Divinâ ad notitiam eorum specialiolem & uberiolem: vel distincta, ea in propriâ & specificâ sui ratione representans. Quemadmodum autem hæc ex solo verbo Divino, eoque Evangelico, dependet: ita illam citra verbum fieri nihil impedit, ut ex locis hæctenus à nobis tractatis clarissimè elucescit. Quæ hæctenus diximus, ut consona sunt S. oraculorum virtuti: ita non minus consummatissimum Theologorum doctrinæ. *D. Job. Hulfemannus, cap. VIII. Breviar. Theol. Th. II. p. 96. Vocantur omnes homines objectivè per propositionem regiminis & beneficentia Divina in creaturas. Effectivè per suscitationem conclusionum practicarum in mentibus infidelium, inæquati tamen mensurâ, ad inquirendum de vero cultu Dei. Quæ suscitatio fit à Deo, non per modum principii & concursus communis quomodo instituit in procreationem liberorum infidelium, sed per influxum gratiosum, merito Christi partum. Et DIRECTE intendentem adductionem gentilis ad inquisitionem de Ecclesia.* Quæ plurimis S. Literarum testimoniis confirmat. Planè ad eum modum *D. Job. Ad. Osiander, Part. III. Coll. Syst. Loc. VI. Th. XXI. p. 37. f. itemque loco X. Th. II. p. 224. f.* Ubi hoc argumentum proponit & vindicat: *quicunque stimulando genti-*

tl
~ fl

gentilium conscientias, tolerando eorum excessus, longanimitate suâ invitavit, movit, duxit ad penitentiam, ille vocatione communi per suscitationem conclusionum practicarum adductionem gentilium ad inquisitionem de Ecclesia DIRECTE intendit, vocatione quadam communi, per influxum gratiosum, merito Christi partium. Atqui Deus. Ergo. Postea quo pacto hæc naturæ incitamenta ad gratiam prævenientem referantur, his verbis exponit: *Gratia præveniens duplex est, quadam in Ecclesia, qua fit per verbi prædicationem, quadam extra eam, qua fit per conclusionum practicarum suscitationem, intuitu meriti Christi. Divitiæ bonitatis & benignitas invitans non est quidem gratia priori modo, est tamen talis, prout contra distinguitur donis & bonis naturalibus, in homine reliquis.*

APH. VIII.

Gratiam prævenientem facere initium conversionis.

ANtequam ergo homo ullam de sui conversione cogitationem suscipiat, Deus eundem gratiâ suâ prævenit & bonas ei cogitationes inspirat. Id quomodo fiat apud gentiles, nonnunquam etiam apud Christianos, verbi Divini contemptores & mera naturæ principia sequentes, superiore à nobis paragrafo dictum est. Nunc verò de ipso procedendi modo, quo Divina gratia in Ecclesia per verbum utitur, quæ est gratiæ propriissimè dictæ species, differendum nobis est. Hominem igitur mundanum, variorum errorum vitiorumque tenebris immersum, securè in diem viventem, nihil vel de peccatorum suorum foeditate vel de miseriâ, cui ex illorum culpa obnoxius est, cogitantem, verbo gratiæ suæ Deus aggreditur, cor ejusdem compungit, & hanc ei præter omnem intentionem ipsius, cogitationem immittit: quid facis? quo ruis? Itane in diaboli te fauces dato studio & quasi impetu quodam præcipitabis? Nullumne

unquam consilium de salute animæ tuæ suscipies? Non iustitiam tibi DEI, non misericordiam in mentem revocabis? Quanta infelicitatis est, corpori tuo brevi temporis spatio benè esse & animam aeternum perire? Descende itaque intra te ipsum & beatitudinem prædammatione elige. Eximium hujus compunctionis Agrippa Judæorum Rex exemplum est, qui cum à Paulo Christus præsentem Festo, Gentili, prædicaretur, immoto manente Festo, immò Paulo insultante, rabiemque eidem objiciente, compunctus intra animum suum adeò fuit, ut & Paulo fateretur: *Parum abest, ut persuaderes mihi, fieri Christianum.* Act. XXVI. 28. Putat quidem D. Luc. Osiander in Expositione hujus loci, Agrippam hæc magis civili quadem commitate, quam seriò dixisse. Sed ejus suspicionis in textu nullum comparat indicium, abs quo à literà frustra receditur. Hoc ergo vult Agrippa, parum abesse, quin consilium de mutandâ religione suscipiat, adeò se sermone ipsius, S. Literarum fundamentis innixo, commotum fuisse. Nec sequitur: Non revocavit amplius Paulum: Ergo seriò hoc non asseveravit. Possunt enim motus primi, quippe qui non sunt irresistibiles, supprimi, quo minus ulterior gratia succedat & inceptum prosequatur. Prorsus ut in Fecile factum, Act. XXIV. 25. Nam & is prædicante Paulo ἐμφοβῶν γενόμενος, *compunctus*, conterritus, de salute quidem cogitare cœpit, atque ideò aliquoties ad se Paulum accersivit, sed has cogitationes alia consilia statim vel suppresserunt vel extinxerunt, *sperabat enim pecunias ipsi datum iri à Paulo, ut dimitteret illum*, v. 26. Jam verò Deum facere omnis conversionis nostræ initium & primum quasi pulsare ostium cordis nostri, partim omnia ea scripturarum loca evincunt, quibus ad conversionem nostram adhortatur DEUS, imo easdem, quantumlibet à nobis sæpe spretus & repulsus repetit, cujus rei omnes Prophetarum paginæ plene sunt; partim ea testimonia, quæ hominem

Felice

minem converti non posse asserunt, nisi Deus ipsum primum moveat & ad conversionem impellat: *Converte me & convertar*, Jer. XXXI. 18. partim denique ea dicta, quæ primum hunc DEI motum vel propriis vel figuratis verbis clare enunciant. Ita Christus dicitur stare ad januam & pulsare, ut possit auditâ voce suâ ingredi domum & in eâ habitare, Apoc. III. 20. Pulsus itaque primus Christi est, sine quo ab homine proprio motu non invitatur. Ita primus tractus Patris est, sine quo nemo venit ad Filium, Joh. VI. 44. Primus duri lapidis actus, quo emollefcit, ab artifice DEO est, Ezech. XI. 19. XXXVI. 26. Quod R. *Is. Abarbanel* in Comm. h. l. dictum ait: *על ביטול היצר הרע* de abolitione figmenti mali, Gen. IIX. 21. quod verò nos rectè interpretamur de suppressione virium figmenti illius, i. e. peccati originalis & resistantiæ ex eo orta. Prima cordis veluti janua in domum introducens apertio à Domino est. Act. XVI. 14. Conversio hominis excitatio est hominis mortui, Eph. V. 14. At ea solâ Divina voce, eâque omnem hominis actionem antecedente, perficitur. Et DEUS operatur in nobis sicut perficere & finem conversionis nostræ, ita & velle, seu initium ipsius, Phil. II. 13.

APH. IX.

Gratiam Preparantem in illuminatione consistere:

UTi gratia prævenientis effectus est *compunctio cordis*, Act. II. 37. cum Deo ostium cordis pulsante, homo, qui antea impietatis & miseriæ suæ sensum nullum habuit, imò melioribus monitis naturæ quadam necessitate se se opposuit, quasi ex profundo somno evigilare incipit & quærere: quid facio? quid ago? quo ruo? ita preparantis gratiæ, quando hi primi motus non supprimuntur, sed iisdem locus relinquitur, adeoque necessitas originalis resistantiæ tollitur, effectus est informatio.

Clariss.

Clarissimum hoc est ex loco adducto. Quamprimum enim Petrus propositione verbi sensum aliquem Divinae impulsione interiorum in auditoribus suis effecisset, illique clamassent: *quid faciemus, viri fratres?* illico sequitur informatio, quibus mediis ex periculo animae suae eluctari possent. *Petrus verò dixit ad illos: poenitentiam agite & baptizator quilibet vestrum super nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum; tum accipietis donum Spiritus S.* vers. 38. Quae informatio Scripturae frequenti usu illuminatio & gratia in ea occupata gratia illuminans appellatur. Equidem illuminationis vox paulò latior est gratia praepraeprante. Haec enim conversionem antecedit, cum aliqua illuminatione, nempe uberior, etiam conversionem sequatur. Quo pacto conciliandi sunt Theologi, cum illuminationem modo ad gratiam praepraeprantem referunt, modo ad inhabitantem. Prima & praecipua illuminationis ratio in praepraeprando hominem ad conversionem consistit. Idèd enim naturales tenebrae, ignorantia mysteriorum, & errores iis oppositi, ex intellectu humano per gratiam expelluntur, & ille cognitione Dei & rerum sacrarum imbuitur, & tanquam luce quadam illustratur, ut ad recipendam justificantem gratiam aptus reddatur. Antecedit itaque haec illuminans gratia conversionis complementum. Nulla magis gratia, quam haec ipsa, morà & tractu opus habet. Necessè enim est, ut omnibus fidei articulis, ad salutem necessariis, is assentiatur, qui fidelium vult numero computari. At illi non momento instillantur. Saepè annus, saepè anni transeunt, priusquam omnium impetretur fides. Pono exemplum. Compellatur Judaeus, clarissima testimonia, quod Messiam jam venisse oportuerit, magnà vi ipsi ob oculos ponuntur. Compungitur intra animum suum, metuitque, ne veritas religionis suae vacillet. Hic est effectus gratiae praepraeprantis. Succedit gratia praepraeprans. Invitatur enim porrò ad colloquium, patet ille, neque gratiam

gratiam Dei contemnit. Convincitur primò, utique Messiam venisse, quam in rem plurima cum ipso tractantur Scripturæ testimonia, labiturque interea tempus. Progreditur tum collocutor, probatque hunc ipsum Messiam Deum esse, non hominem nudum. Cui fini iterum innumera dicta considerantur. Tum ad historiam N. T. accedit, probatque quæcunque de Messia prædicta sunt, Jesu nostro Nazareno competere, adeoque ipsum verum Messiam esse. Porro obtentâ personarum Divinarum dualitate ad Spiritum S. progreditur collocutor, probatque, & hunc in SS. Trinitatis consortium accedere. His peractis de mediis disquiritur, quibus salus nostra cum à Patre decreta, tum à Filio procurata, tum à Sp. S. applicanda sit & confirmanda. Denique quid ex nostrâ parte requiratur, ut horum beneficiorum reddamur participes, præviâ Scripturæ manuductione à collocutore ostenditur. Omnia hæc sunt à gratia, sed plurimo tempore, plurimisque actibus laborante. Si convictus de Divinitate Messia hanc crediderit, nondum tamen credat Divinitatem Spiritus S. aut si hanc crediderit, neget tamen, Filium in carnem venisse, aut si de hoc fuerit persuasus, neget beneficii incarnationis & passionis Messia per fidem hominem fieri participem, propugnet autem, per legem nos more Pseudo-Apostolorum salvari debere; actus quidem priores semper erunt à Spiritu S. adeoque à gratia preparante & illuminante, & tamen homo nondum erit conversus aut regeneratus; nisi tandem accedat gratia operans vel perficiens conversionem, de qua postea. Cumque illuminationis vox Scripturæ usu non in mentis tantum ab ignorantia & erroribus liberationem & manuductionem in omnem veritatem spiritualem notet, sed & voluntatis in statum alium & meliorem mutationem, eundem quoque hic ordinem moramque intercedere quotidianâ experientiâ edocemur. **H**omini enim profano & in peccatis omni-

D

bus

bus quasi sepulto Divina gratia primo stimulum injicit & cogitationem, de periculo & miseria, cui ob quotidiana crimina est involutus; exemplo filii perditionis, qui *εἰς αὐτὸν ἦλθεν, ἵνα ῥηθῆναι*, mente suâ infelicitatem suam considerante, Luc. XV. v. 17. Quod gratiæ prævenientis est. Quam si non repulerit, informatio subsequitur, de flagitiis, de eorum turpitudine in oculis Divinis; de suppliciis, eadem, nisi actâ pœnitentiâ, subsecuturis, de ipsius pœnitentiæ ratione, de fide in misericordiam Divinam, merito Christi nixam, ponendâ, de fuga peccatorum, de amore Divino, omnibus hujus seculi voluptatibus anteferendo, aliisque. Sunt enim homini in peccatis habitualiter indurato infiniti scrupuli & objectiones evellendæ, ad quam rem sæpe non minor requiritur mora, quam ad hominem vel paganum vel Judæum vel hæreticum in fidei dogmatibus erudiendum. Si de uno scelere conviceris omnium vel plerorumque reum, effectus is est gratiæ illuminantis, quo & turpitudinem ejus in intellectu agnoscit & voluntate illud detestatur, nondum tamen conversus aut regeneratus est, plurimorum aliorum agnitio & detestatio requiritur. Quæ si adfuerit, ut fides vera sit, nec erroneo aliquo conceptu, qualis Pseudo-Apostolorum erat & ad ejus analogiam plurimi alii esse possunt, defœdetur, laborandum est. Ad eò gratia illuminans sive mentem sive voluntatem hominis, non immediatè in hominem illabitur, non uno momento illuminationem absolvit, non irresistibiliter in homine operatur, sed agit per gradus, per vices, per plures & repetitos actus, hominemque ad eò temporis successu disponit & præparat ad majorem subinde veritatis lucem admittendam, ad eò ut si primum illuminationis gradum repellat, alterum ipsi denegat, quippe qui sine primo locum habere non potest. Paulus cum Ephesios *olim tenebras fuisse, nunc autem lucem esse in Domino* profiteretur, Eph. V. 8. dispulsa illas non intellectus tantum sed

fed & voluntatis tenebras, & lucem accensam esse significat per omnes illos Apostolica prædicationis actus, qui circa eosdem longo tempore occupati fuerant. Nempe ad eum modum, quo ad Paulam ipsa vox è cœlo Divina dixerat: *Surge, idè enim tibi visus sum, ut te constituam ministrum; ad aperiendum oculos populorum & gentium,* (aperire autem oculos est illuminare) *ut convertant se à tenebris ad lucem & potestate Satana ad Deum, ad accipiendam remissionem peccatorum & sortem inter sanctificatos:* Act. XXVI. vers. 16. 18. Johanni verò Christus illuminare dicitur omnem hominem, *venientem in hunc mundum,* Joh. I. 9. h. e. quantum in se est, per verbi ministerium veram DEI cognitionem, omni studio & conatu, adeoque repetitis sæpe actibus, omnibus, qui se operantem admittunt, quousque admittunt, implantare. Nec enim generalitas locutionis permittit, ut de ea tantum illuminatione accipiatur, quæ complementum suum in plenaria hominis conversione assequitur. An enim idè à Christo informatus juvenis ille non est, quia post informationem à πῖλῆς λυπὸς, *tristis à Christo discessit,* cò quod divitias suas retinere non posset: Matth. XIX. 22. An idè illuminatus à Spiritu S. non est, qui aliquid accepit luminis, licet omne suà culpà non admisit? An idè sol non illuminat conclave, quia vel non totum illuminat vel non omnes ejus partes æqualiter illuminat? Bileam à DEO de Servatore mundi, olim ex Jacob orituro, edoctus, quamquam infidelis esset, tamen semet appellat: שֵׁם ה' עֵינִי, *apertum oculo,* seu quod idem est illuminatum, qui audiverit verba DEI, videritque visiones omnipotentis. Scitè ex antiquis Judæis R. Sal. Jarchi, ad h. loc. cum quaesivisset, cur singulariter dicatur, Bileam *apertum oculum,* non apertos oculos, habuisse, respondet: כִּמְדַבֵּר שְׂמוֹתָם לָנוּ, *docet nos, quod cœcitas in altero oculo suorum fuerit.* Id nempe vult, hæctenus illuminatum

D 2

fuisse

fuisse Bileamum, quod ex revelatione (quam & ipsam de se vocem sequenti statim versu usurpat) aliquid de Messia cujusque officio cognoverit, obtenebratum tamen simul, quod fideli assensu hanc sibi revelatam doctrinam non acceptaverit. Equidem celeberrimus Theologus, *D. Abr. Calovius*, in *Vind. Anti-Grotianis* non veretur ad verba: *apertis oculis*, conferre locum Eph. I. vers. 17. 18. Ubi Spiritus sapientiæ & revelationis dicitur dare *illuminatos* oculos mentis, ut sciant, quæ sit virtus DEI in ipsis.

APH. X.

Aliquot subjiciuntur Confectaria.

Primum est: Spiritum S. illuminare & actiones suas exercere non in fidelibus tantum, sed etiam in infidelibus, ad fidem præparandis. Id enim nisi faceret, homo nunquam converteretur. Nec enim ex suis viribus converti potest homo, quod *ἐξ αἰδίου*, nec in momento convertitur, nec convertitur à Spiritu S. ab homine absente. Ergo ita à Spiritu S. convertitur, ut ipse præsens negotio conversionis manum adponat, hominem non externè tantum sed internè commoveat, intellectum ejus non quoad literam tantum verbi, sed quoad sensum etiam illustret, lumenque Divinæ notitiæ, sensui Spiritus Sancti, à quo proficiscitur, conforme in eodem semper majus majusque accendat. Secundum confectarium: hanc ipsam, à Spiritu Sancto in animo hominis, nondum piene conversi, excitatam lucem, seu mysteriorum Divinorum notitiam, motusque voluntatis bonos, in eodem effectos, veram notitiam, verosque Spiritus Sancti motus esse. Manifestum hoc est ex priori confectario. Qui enim motus & quæ notitiæ à Spiritu S. effecta est, ea non potest non esse vera & bona; quia effectus non potest esse deterior suâ causâ. Et quia hæc notitiæ, hi motus
sunt

funt illa ipsa materia, quæ fiducia postmodum concipiendæ, substernuntur, quomodo falsæ esse possunt? Excitatur in nondum regenito notitia harum propositionum: Christus est Deus, est homo factus, nostri causâ passus est, fide nobis meritum suum applicat; hæc notitia quomodo non sit vera, cum Scripturæ sit conformis? Defectus verò, qui notitiæ adherent, notitiæ ipsius veritatem æquè vitare non possunt, ac non possunt in homine fideli, in quo ipso notitia illa non est ex omni parte perfecta, sed ἐν μέρος I. Cor. XIII. 12. Equidem ob hos ipsos defectus notitia illa non est ex omni parte animæ, eandem complectentis, recta & sufficiens & fructuosa, quia nondum fiducialiter applicata & in usum Christianum traducta, vera tamen est, æque ac notitiæ naturâ insitæ hos ipsos defectus habentes, quæ tamen, ἀληθείας, veritatis nomine nobilitantur, non obstante, quod sint imperfectissimæ & actu ipso infructuosæ. Rom. I. 18. Tertium confectarium: Hos in homine regenito à Spiritu S. exercitatos motus esse salutare, eo sensu, quo ad salutem homini procurandam à gratia sunt destinati. Salutare vulgò quidem dicitur, quod actu salutem vel inchoatam vel consummatam confert. Quo pacto nihil salutare est, nisi per fidem, Hebr. IX. 6. Sed nec insolens est, id etiam salutare vocare, quod ad salutem conferendam tendit, simili à medicamento desumpto, quod semper salutare in se est, etsi vel initium tantum valetudinis, vel partem procuret, vel etiam ex accidenti fiat planè non salutare, imò etiam lethale. Et quomodo salutare esse non potest, quod est à Spiritu Sancto, eoque gratiosè agente? Quartum confectarium: Omnem notitiam rerum sacrarum, quæ est in Ecclesiæ Ministro, per quem gratia præparans agit, esse à Spiritu S. & sensu modo indigitato salutarem. Est enim notitia à Spiritu Sancti gratiâ, cum ad ministri Ecclesiæ, tum per eundem ad auditorum sibi concedito-

ditorum salutem directa. Talis autem notitia non potest dici esse à natura, nisi *πελαγαυίαν* & spiritualia ex naturalibus deducere velimus. Esse autem eandem in ministro ex Spiritu Sancti gratiâ profectam, inde probatur, quia notitiæ illius finis est, ut irreginitus minister regeneretur, qui finis non est à natura. Sicut enim ipsum verbum Divinum, ubicunque existit, efficacem secum intentionem habet, hominem convertendi & salvandi: ita & notitia, ex verbo hausta. Quamquam interdum homo verbum legens & conclusiones exinde colligens, suammet salutem non intendat, Deum tamen per notitiam illam ipsius salutem intendere dubitari *nequit*. Nam verbum Divinum, ubicunque est & in quocunque est, hanc intentionem sibi conjunctam habet. Et quamquam per hanc ipsam notitiam minister irreginitus, verbum prædicans, nunquam auditorum suorum salutem non intendat: Deus tamen eandem per notitiam illam intendit. Ergo vel hæcenus à natura esse nequit, per ea, quæ Aph. VII. dicta sunt. Quod si dixeris: ministrum Ecclesiæ, non per notitiã factorum, sed per sacra ipsa auditores suos movere & convertere; tum præterquam quod idem sit, ac si dixeris: judicem non per notitiã legum, sed per leges ipsas justitiã administrare, quod absurditate non caret, facile animadvertitur, nec reginitum ministrum hunc effectum per suã notitiã vires, sed per verbum præstare. II. Corinth. III. vers. 15. Ut autem hic verbum proximius, notitiã ministri reginitæ remotius convertendi instrumentum est, atque ideo verbum causa instrumentalis, Minister ministerialis causa vocatur; ita idem de irreginito ministro dici debere ipsa rei natura, quæ utrobique exceptã pietatẽ & impietatẽ eadem est, postulat.

*Gratiam operantem conversionem quoad
se absolvere*

Generaliter omnis gratia operatur aliquid, hic vero gratia operans cum particulari *σωφροσιν* accipitur, quâ conversionem eousque operatur & perducit, ut homo plenè convertatur, hoc est, ex filio iræ fiat filius gratiæ, & ex reo damnationis aternæ, haeres vitæ glorioſæ. Posset & efficiens vocari. Terminus ejus est justificatio, justificationis inhabitatio. Notanter hunc gratiæ gradum Paulus describit, Phil. II. vers. 13. *Deus est, qui operatur in nobis tam velle quam perficere cum beneplacito.* Cum DEUS operari dicitur, gratia ejus *ὀψέγῃσα* gratia operans indigitatur. Adhortatus præcedente versu Philippenses fuerat Apostolus, ut salutis suæ invigilarent, facerentque cum tremore & timore, nec donum semel collatum, ab ipsisque acceptatum, socordiâ suâ & negligentia amitterent. Nunc ergo ne monere rem vel planè difficilem vel impossibilem videretur, quia tam ardua & quasi tremenda sollicitudinis fecerat mentionem, auxilium, vel præsidium potius Divinum ipsis præsto futurum spondet. Non ipsis nempe laborandum esse, quantumvis verbo *κατεργάζεσθαι* usis ingentem ipsis laborem versu præcedente commendasse videretur, sed Deum laborem omnem in se suscipere, dummodo ipsi cum timore & tremore laborare ipsum in se permittant. Deum enim in salutis nostræ negotio omnia esse, omnia facere, omnem paginam implere. Non facere initium, cætera homini facienda relinquere, sed initium & finem DEI esse, omnia DEI esse. Itaque immediatus verborum sensus est: Omnis operatio salutis nostræ, sive sit in initio, sive

sive progressu, sive fine, à solo DEO est. Ex quo deinde tacite infert; ergo is quoque faciet, ut salus vestra feliciter cœpta consummetur, dummodo ipsi confidatis & εὐδοκία, seu gratiæ ipsius operanti nunquam obicem ponatis. Eadem operantis gratia sive ἐνεργείας vox hoc ipso sensu occurrit, Eph. I. 16. unâ cum descriptione ejusdem per voces synonymas, in primis τὸ Φωτισμὸς, illuminationis, subintellige in gradu excellentiori, quo plenam tantamque mentis illustrationem designat, quanta ad fidem justificantem in animo concipiendam requiritur. Gratias enim agit Apóstolus DEO Patri, quod dederit, simulque petit, ut porro quoque augeat Ephesius *Spiritum sapientia & revelationis in cognitionem filii sui*, vers. 17. Est hæc ipsa illa illuminans gratia, quâ eosdem ad fidem salutarem, in Christum collocandam, disposuerat & preparaverat, quâ ad eum usque gradum fuerat deducta, ut haberent ceu ipsa gradatio sive κλίμαξ, innuit, ipsum illud illuminationis fastigium, quo in plenam fidei lucem ponerentur, nempe *illuminatos oculos mentis, ut scirent*, (recensentur hic præcipuæ fidei, quæ creditur, partes, ut eò minus dubitetur, intelligi fidem planè consummatam) *quanam sit spes vocationis ipsorum & quæ divitiæ gloriæ hereditatis in sanctis & quæ excellens magnitudo virtutis ipsius, qui credimus, juxta operationem roboris potentia ipsius*. vers. 18. 19. Alibi eodem sensu dixerat: *Deum dedisse lucem in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis DEI, quæ est in facie Jesu Christi*, II. Cor. IV. 6. Ubi quamquam prior illa illuminatio, expressa per: λάμψαι ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀποστόλων, *splendescere in cordibus Apostolorum*, solos Apostolos eorumque ministerium, immediate ipsis concreditum, attineat, Φωτισμὸς tamen, seu *illuminatio cognitionis DEI* refertur ad alios illuminandos, h. e. ad fidem veram & salutarem convertendos; quo sensu etiam habetur, Eph. III. 9. Quò pertinent infinita Scripturarum testi-

testimonia, quæ vel DEO, nemini hominum obligato, Rom. XI. 35. vel pura meraque gratia & amori Divino conversionis nostræ negotium, non secundum partem tantum sui aliquam, sed juxta totum complexum suum consideratum, adscribunt, Ephes. II. 4. 5. 7. I. Petr. I. 3. Jerem. XXXI. 18. Ezech. XXXVI. 26. Joh. III. 5. I. Cor. VI. II. Tit. III. 5.

APH. XII.

Expositos gratiæ gradus ad assistentem gratiam referri.

IN oppositione nimirum ad inhabitantem, quæ ex operante gratiâ consequitur. Dum enim DEUS hominem gratiâ suâ prævenit, eundem præparat, tandemque efficit, ut credat, ante ostium stare & pulsare dicitur, ut intromittatur: intromissus per fidem in homine, tanquam in domo & templo suo, ἐνοικεῖ καὶ ἐπιεργαζέται, inhabitat & inambulat, II. Cor. VI. 16. nec in eo hospitatur tantum, sed μονὴν ποιεῖ, mansionem facit cum Patre & Spiritu S. Joh. XIV. 23. imò δεῖπνέι μετ' αὐτοῦ, cœnat cum eo & ipse secum. Apoc. III. 20. Quousque itaque homo per veram seriamque pœnitentiam Christum pulsantem non audiverit, nec fores ei cordis sui per salutarem fidem, in sufficienti cognitione Christi & firmâ in meritû ejus fiduciâ consistentem, aperuerit non inhabitat hominem, sed quasi extra eundem stat, seu *Assistit* eidem, ut qui pulsat, domui assistit. Ut autem, qui domui assistit, eandemque pulsat, non absens est, neque otiosus, sed præsentissimus quidem & negotiosissimus, ita tamen, ut præsentiam suâ & negotiosâ operatione confortium suum & favorem offerat tantum, non dispenset, antequam intromittatur: Ita Christus & Spiritus S. quamquam dum in convertendo, præparando, perficiendo occupatus est, non fit in homine, tanquam domicilio suo, cui gratiam suam

invidet

E

justifi-

justificantem & sanctificantem dispenset, tamen non est ab homine, multò minus nihil ei negotii cum homine intercedit, sed præsens ei adest, omnemque in eum convertendum operam impendit. Non itaque licet ita colligere: Spiritus S. non est in animâ immundâ: (eandem nempe gratiosâ justificatione & sanctificatione inhabitando:) Ergo non adest homini immundo gratiosâ suâ operatione, quâ eundem ad munditiem præparet & traducat. An enim absens pulsabit ostium cordis? Nec ita colligendum est: Spiritus S. recedit ab homine impio, id est, domum cordis ipsius deserit: ergo planè non adest amplius, neque assistendo cor ipsius pulsat. Id enim ni fecerit, nemo lapsus unquam converti poterit, aut certè revertente Spiritu S. in momento & converteretur & inhabitabitur, quod oppidò absurdum. Eadem gratiæ assistentis & inhabitantis differentia alio simili insinuat apud Prophetam: *expandi manus meas toto die ad populum rebellem.* Es. LXV. 2. Qui manus ad alterum expandit, ad eundem amplectendum & osculandum, non abest ab eo, sed eidem assistit, erga remorum enim ineptè manus expandimus: tamen eidem nondum intime conjungitur & unitur, quamdiu ab amplexaturo recedit. Si rebellis esse deserit, *currit Deus & cadit super collum eius & osculatur eum*, Luc. XV. 20.

APH. XIII.

*Inhabitatem gratiam distingui in persipientem
& adjuvantem.*

Quam primum homo per operantem gratiam ad fidem plenè adductus est, à DEO è statu damnationis ad statum gratiæ transfertur, quod fit per justificationem, quâ peccata ei omnia dimittuntur & meritum Christi imputatur. Primus justificationis effectus est unio Dei & inhabitatio. Deus enim homini

homini reconciliatus ut amicus amico sese e vestigio conjungit, in: imeque & familiariter cum ipso conversatur. Cum Abraham à DEO ipso vocatur אַחִי אַבְרָהָם, *amicus meus*, Esai XLI, g. R. Dav. Kimchi, Judæus licet, exponit: שְׂאֵהֲבֵנִי וְרִבְכָּךְ בִּי, *qui amavit me & adhasit mihi*. Est enim amor, qui amicos colligat, secundum Scaligerum effectus unionis. Discimus nempe exemplo unionis personalis in Christo, fieri posse, ut DEUS uni rei etiã quoad substantiam suam arctius quàm alteri conjungatur. Cumq; DEO & plurimi alii modi sint, quibus id facere possit, cum possit facere super omnia plusquam abundanter super ea, quæ petimus & intelligimus, juxta virtutem operantis in nobis, Eph. III. 20. & verò frequenter in Scripturâ legamus, DEUM ad fideles accedere, iisdem conjungi, eos inhabitare & inambulare, & quidem ita, ut ab infidelibus recedat & eosdem deserat, hunc honorem Divino verbo piè habemus, ut credamus literæ, verè & propriè, h. e. quoad substantiam ipsam hoc fieri, quamquam modum, quo id fiat, pervidere nequeamus, ceu & in aliis mysteriis necessariò faciendum est. Quæ unio & inhabitatio hunc habet finem, ut fideles eò certiores sint de gratia Divina, perpetuo apud se manente & ad finem usque vitæ ipsos conservante, adque omne bonum stimulante, viresque largiente. Docet hoc ipse Servator, inquit: *Ego in illis & tu in me, ut sint perfecti in unum, & ut cognoscat mundus, quod tu me miseris & dilexeris illos, sicut me dilexisti*, Joh. XVII. 23. Christus in fidelibus suis est, & cum Pater in Christo sit, is simul in iisdem existit, & quidem in hunc finem, ut illi sint τετελειωμένοι εἰς ἐν, *perfecti in unum*, seu perfectè combinati, conjunctique, unus veluti inter sese Spiritus, qui neque à se invicem neque à Deo ullà vi divelli possint, Rom. IIX. 39. nisi ultrò homo à Deo per peccatum recedat, Es. LIX. 2. Ex quo patet, hanc gratiam inhabitantem partim efficere, ut homo persistere in amicitia cum Deo, seu justificationis beneficio

ficio, possit, partim vires largiri, quibus vitam, hoc ipso beneficio dignam, instituire, fidemq; suam per bona opera testari possit. Illud Gratia perficiens vocari potest, quippe quæ hominem in gratia constitutum, ad extremum gloriæ fastigium deducit, hoc Gratia adjuvans, quippe quæ unâ cum homine, novis viribus Divinitus instructo, ad exercitium operum, DEO placentium, concurrat.

APH. XIV.

Varios esse gratiæ perficientis actus.

Quo plures sunt occasiones, quæ hominem ab amicitia cum DEO abstrahere tentant, eo pluribus præsidii opus est, ut in eadem ad finem usque vitæ perseveret: Invadit hominem mille modis Satan, totidemque mundus, nec paucioribus propria caro. Sed tamen DEI gratia his omnibus major & potior est. Adest enim I. *Gratia conservans* seu custodiens; memorabili voce à Petro *Φεσρῶσα* I. Perr. I. a Paulo *Φυλάτῃσα* dicta, II. Tim. I. 12. Ut enim vox hæc posterior generalis est & quamlibet custodiam atque quemcunque custodiæ modum designat: ita prior illa propriè & primò præsidium militare & munitionem fortissimam & robore militum & prudentiâ ducum & civium vigilantia instructam, notat, quæ arces atque castella contra vim hostium, etiam immanem, contraque machinationes omnes & stratagemata, etiam callidissima, tuta & invicta præstantur. Talem *Φεσρῶν* seu custodiam, superari nesciam, (nisi homo ipse ad hostem turpiter deficere velit) nolis exhibere τὸ πολὺ θεῶ ἐλεῶ *multam DEI gratiam* v. 3. cum *δυναμει θεῶ*, *potentiâ DEI* conjunctam, v. 5. proficitur Petrus; quæ *munire possit corda & cogitationes nostras*, adversus omnes hostiles tentationes, Phil. IV. 7. & Paulus immotâ fiduciâ *persuasus est*, (ita enim vocem *πέπεισμαι* sumi, ex Rom. II. 38. prorsus parallelo, ibidemque insi-

nu-

nuatâ vincendi ex quacunque parte, siue mundus sit, siue coelum, siue infernus, siue casus alius quicunque, impotentia evidentiſſime colligitur) quod Deus potens sit, ut depositum ipsius custodiat ad illum diem, quem nempe paratum esse dixerat Petrus, ut in eo reveletur salus nostra; cum nunc nondum illa appareat, I. Joh. III. v. 2. Simili prorsus modo Paulus, Phil. I. 6. certum se esse ait, quod Deus, qui inceperit in ipsis bonum opus, Christianismum inter ipsos plantando, ipsosque regenerando & sanctificando, hoc ipsum suum opus absolvetur sit, quantum nempe in se est & nisi ab ipsis Philippenſibus impediatur, usque in diem Jesu Christi. Habes hic ipsum gratia ἐπιτελεσθῆναι, perficiendū nomen, quo & Apostolus utitur, II. Cor. VII. 1. Adest II. gratia confirmans & certificans, ἐπιβεβαιῶσα τὰς καρδίας, voce Apostoli, confirmans corda & interiorem hominem cum de presenti, tum de futura salute certum reddens, I. Theſſ. III. 13. Sequitur hæc immotâ consequentia ex priori. Si enim Divina gratia invicta nobis suppeditat contra omnis generis tentationes præfidia, quid est, quod de salute nostra dubitemus? Ipsa fidei Apostolica affectio, quâ ut ἰσχυροῦς describitur, Heb. I. 1. certitudinem omni formidini contrarii oppositâ involvit, nisi ipse homo, nullis motus rationibus, voluntariâ malitiâ abjicere fiduciam & dubitationum se fluctibus exponere velit. Adest III. gratia roborans & contestans. Nec enim certitudinem salutis tantum generat gratia, sed infirmam factam roborat, sustentat, auget. Pro qua discipuli orant: Domine πρόσθε, adde nobis fidem, Luc. XVII. 5. Habuerant enim fidem, sed infirmam, ceu & pater illius obfessi, Marc. IX. 24. qui clamat petitque, credo, Domine, juva meam incredulitatem; quare id, quod fiduciæ suæ deerat, addi à Christo & suppleri desiderant. Vocatur hæc gratiâ βεβαιῶσα, corroborans, confirmans. Quam memorabili verborum apparatu prædicat Paulus: qui confirmat nos, inquit, vobiscum in Christum

Ann. & unxit nos, Deus; (Divina Evangelii mysteria, in se certissima, prædicaverat versu antecedenti, nunc ea confirmari in nobis ait per unctionem & collationem Divinorum donorū, quā illa non credamus tantum, sed summam inde animi & conscientiæ lætitiā concipiamus) *quin & obsignavit nos & dedit arrhabonem spiritus in cordibus nostris.* Confirmatur spes nostra Divinis promissionibus, & *Φερύχεται obsignatur & corroboratur sacramentis & interno Spiritus S. in cordibus nostris testimonio, quasi arrhabone quodam, omni pignore magis fortiusque obligante, quo sponsus sponsæ fidem suam ætissimè penitissimeq; obstringit, ipsamque amoris sui perpetui & indissolubilis plane certam & indubiam reddit.* II. Cor. I. 21. 22. A quo infallibili Spiritus S. testimonio, hæc gratia & *μαγνὸς χάρις, contestans,* (ut ipse Spiritus S. *testans,* I. Joh. V. 8) dicitur, eò quod cordibus nostris vi suā verbo insitā *testetur, nos filios Dei esse & summā cum fiducia Deum compellere posse, Abba, Pater,* Rom. IIX. 15. 16. nempe non certam nobis tantum gratia Divina reddit salutem, sed semper certiozem, immò modis omnibus, qui excogitari possunt, certissimam. Adest IV. *Gratiæ consolans & erigens.* Cum nempe sub calamitatum & persecutionum onere premimur, ut vix divini amoris aliquem percipiamus sensum, Divinæ gratiæ effato sublevamur: *sufficiat tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur.* II. Cor. XII. 9. Nunquam languere se magis putabat Paulus & à DEO quasi desertus esse, quam cum à Satanae angelo colaphis exciperetur; & tamen hoc ipsum in gratiæ locum computat Deus. Imò gratiæ suæ virtutem infirmitate *perfici* profiteretur, quasi extra colaphos & *αὐτόμακας,* seu *acutos palos,* carni ipsius infixos, *perficiens gratia* locum habere non possit. Exiit se ista Divina virtus in solatii, ut ita loquamur, realitate, tum non verbis tantum efficacissimis solatiorum nobis argumenta adspirat, sed virtute sua nobis impressa facit, ut *cruci sumus ferenda,* I. Cor. X. 13.

X. 13. imo ipso *intercedit pro nobis gemitibus inarrabilibus*, Rom. II. 26. cum ait, *αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ipse Spiritus intercedit*, & quidem *ὀψεσεν τοὺς ἡμᾶς, super intercedit*; hæc vocum emphasis permittere non videtur, ut de intercessione tantum in fidelibus effecta verba intelligantur: sed cum fideles in angustiis doctore Spiritu & precentur & suspirent, hoc non sufficere dicit Apostolus, sed addit ad majus pondus solatio adjiciendum, *ipsum quoque Spiritum S.* cum iisdem intercedere, majori quapiam vi, quam fideles ipsos, & *suspiris* non, qualia sint fidelium, effabilibus, sed suâ persona dignis, quorum ut & intercessione ipsius rationem Deo quidem convenientem vocare possimus, sed quæ tamen à nobis, neque mente comprehendi queat neque verbis enunciari. Adest V. *gratia salvans; χενότης καὶ φιλανθρωπία σάλασσα, benignitas & amor hominum salvans, κατὰ τὸν αὐτῆς ἔλεος, secundum suam misericordiam*. Tit. III. 4. 5. Quæ salus dicitur consistere v. 7. partim in justificatione nostri gratiosâ, partim in hereditate secundum spem vitæ æternæ. Quæ spes hereditatis consistit in *γενεσι δυνάμεων τῆς μέλλουσας αἰῶν, in gustu virtutum futuri seculi*. Hebr. VI. 5. Quid enim aliud est regnum gratiæ in hoc seculo, quam initium regni gloriæ in altero seculo? si quidem regnum DEI in hoc etiam seculo est justitia, pax & gaudium in Spiritu S. quæ utique etiam sunt bona futuri regni gloriæ. Vult itaq; dicere: quod Divina gratia eorum perduxerit in istis hominibus, ut nihil superferret, quam hoc unicum, ut gradus vitæ æternæ perfectissimus illis conferretur; dum juxta gradum huic vitæ competentem re verâ substantiam bonorum vitæ æternæ præcipuorum consecuti sint, complementum sine dubio etiam consecuturi, si modo perseverassent & magis magisque ad perfectionem istam perrexissent. Ita ad hunc locum D. Seb. S. Schmidius. Cui majoris lucis causâ jungo D. J. Hülsemannum, in Verm. Consc. c. VI. p. 642. ita scribentem: Die ganze H. Schrift bezuget, daß wir Gläubige auch allhier in dieser Welt die wesentliche Stücke der Erbschaft Gottes haben, welche man in Schulen heisset claram visionem DEI. Daß wir auch die wesentliche Stücke der Liebe Gottes, der Vergnügung in Gott, des Friedens in Gott, der Freude in Gott,

Gott, darinnen das ewige Leben besteht, alhie durch den Glauben
 in diesem Leben erfassen, ergreifen, haben, besitzen und genießen. Nur
 daß in künftigem jenem Leben der Grad der Erkenntnis höher, der
 Friede, die Freude, das Vergnügen grösser und höher sey. Und daß
 die Immervährenheit oder die unwandelbare continuation dazu
 kommen wird. Dannhero die Genießung der Seeligkeit, wie sie
 hie in diesem Leben anfähet und der Schmach himmlischer Freude,
 Ebr 6. 7. warhafftig eine Genießung eben der Freude ist, die dort
 ewig ohne Aufhörnung gewähren wird und keiner anderen Freude.
 Gleichwie der Vorschmack einer Speise eben die Speise kostet,
 an welcher sich hernach der Esser sättiget, und keine andere Spei-
 se gekostet, eine andere aber genossen wird. *Quæ deinceps pluribus
 exequitur.*

APH. XV.

Varios esse gratiæ Adjuvantis actus.

Duplex est Divinæ gratiæ finis; unus, hominem ad vitam
 æternam perducere, quod ii gratiæ Divinæ gradus effi-
 unt, quorum hactenus à nobis consideratio instituta est: al-
 ter hominem pulcerrimis Deoque placentibus virtutibus
 exornare, quod efficit gratia adjuvans, seu auxilia Divinæ gra-
 tiæ. Cum verò nec hoc opus Divinum in instanti, sed inter-
 venientibus certis gradibus actibusque, perficiatur, illi no-
 bis nunc pariter ordine erunt recensendi. **I.** Initium facit
gratia regenerans. Illa quidem, quæ cum conversione idem
 est, & ad fidem efficiendam terminatur, justificationem præ-
 cedit, sed quæ illà vires largitur animum suum in melius mu-
 tandi, bonisq; operibus sustendi, eandem demum insequitur.
 Quod ut rectè intelligatur, sciendum, quod fides duplex ha-
 beat officium: primò apprehendendi beneficia sibi oblata,
 deinde gratitudinem suam ipso opere erga beneficia illa te-
 standi; quod alii ita enunciant, fidem unâ manu apprehende-
 re Christum, alterâ caritatem erga Deum & proxime excer-
 re. Idemq; est, cum vita fidei duplex esse dicitur, primò cum
 credens

credens vivit Christo, deinde cum Christus vicissim vivit in credente. Ultraque insinuat, Gal. II. 20. Vivit autem, qui credit Christo, cum vivam in ipsum fiduciam ponit, ipsiusque vitam sibi applicando suam facit. Vivax enim actio est, quæ Christum apprehendit, ambabus quasi ulnis amplectitur, pertinacissime tenet, nec deserit, si contra nitantur inferorum portæ. Christus autem, à credente apprehensus, è vestigio in credente & ipse vivere incipit, ipsumque ad pietatem adversus se testandam incitat & impellit. Quam si exercuerit, indicio id est, Christum in ipso esse & vivere; seu actiones vitales exercere. Prioris vitæ & officii, quod fides obit, actus sunt λαμβάνειν, *recipere*, sibi que proprium facere Christum; a quo filiatio Dei dependet, Joh. I. 12. XVII. 8. Rom. V. 17. & παραλαμβάνειν, *apprehendere* & *accipere*, Joh. I. 5. Col. II. 6. atque ita eidem tenaciter adherere, ut vitam citius quam ipsum relinquat. Gen. xxxii. 16. Matth. xv. 22, 25, 27. Posterioris ad operandum *per caritatem dispositum esse*, Gal. V. 6. & opera habere perque illa fidem testari; ut si illa non habeat, indicio sit, fidem non vivere, Jac. II. 17. 18. 20. Jam regeneratio, quæ à conversione distincta est, fidem producit seu novam vitam, non priori modo, sed posteriori consideratam. Quæ enim fides justificat, producit a gratia non regenerante, quæ animum immutat, sed à convertente, quam justificatio illico insequitur. Quod vero justificatio regeneratione eo modo consideratam præcedat, ex ipsa forensi justificationis natura elucescit. Primū reo, morti adjudicato, delicta, ab alio vel lytro vel intercessione expiata, remittuntur, antequam novam quasi recipiat à morte, in cujus faucibus hærebat, vitam. Ubi primum è carcere eductus & priori libertati restitutus est, vivere de novo incipit, primum benefactoris gratiam cupidissimo animo amplectendo & excolando; deinde demum animum priorem sceleratum, exuendo, melioremque induendo, h. e. benefactorem suum amando.

F

& obsequiis ejus se totum devovendo. Quomodo amare judicem potest, quamdiu à vinculis mortis nondum est liberatus? Vires quippe amandi judicem nonnisi post liberationem accipit, dum in memoriam sibi revocat, quando beneficio fuerit affectus, & quo nunc vinculo ad ei servendum sit obstrictus. Ita planè de justificatione & regeneratione sese res habet. Unde quia regenerationis vox longè frequentius in Scriptura de ipsa conversione, quæ in justificationem terminatur, quam de collatione virium, quæ animus hominis in melius immutatur, accepta reperitur, veteres Theologos acquievisse videmus in tractatione articuli de conversione, quæ verò circa immutandum hominis animum sciri poterant aut debebant, ad articulum de renovatione, cui μεταμόρφωσις ἔνδοξος, *mutatio animi* diferte tribuitur, Rom. XII. 2. vel de sanctificatione rejecisse. Sequitur ergo II. Gratia *renovans vel sanctificans*: ex vetere homine novum faciens & ex peccatore sanctum. I. Thess. IV. 3. Sanctificationis hujus partes pulcherrimè repræsenterat Præceptor noster, D. *Dammhauerus*, dum in Hodos. Phæn. IX. p. 703, eandem fieri ostendit partim *sacrificando* corpus, omniaque membra ipsius; abstrahendo eadem ab omni eo, quod ipsis jucundum & gratum est. Rom. XII. 1. His enim delectari est *συνεχναρι* *ἑαδὲ τῷ αἰὼνι τῆς τῶ* *conformari huic mundo*, v. 2. Partim *mortificando* & crucifigendo veterem Adamum, carnemq; propriam, semper mala concupiscentem, Gal. V. 24. Alibi hoc dicitur *abnegare se ipsum*, renunciare suo honori, suis commodis, suis voluptatibus, deponere fiduciam in suam sapientiam, fortitudinem, autoritatem, è contra *crucem suam tollere*, molestia carnem animumque luxuriantem afficere, ne exorbitet, & *sequi Christum*, ejusque unius gloriam quærere Matth. XVI. 24. Partim *thurificando*, auferendo Deo, tanquam *Spiritui precum*, (תְּחִנּוֹתָא enim semper preces significat) Zach. XII. 10. thymiama ardentissimarum purissimarumque orationum, cui

cui fini & modum formamq; præscripsit Christus, Matth. VI. s. f. Denique exornando semet *fructibus justitiæ, qui sunt per Jesum Christum in gloriam & laudem Dei* Phil. I. II. Huic succedat III. *Gratiæ augens & locupletans*; quæ ubi de incrementis notitiæ rerum sacrarum in intellectu loquitur, frequenter *illuminationis* voce, ceu jam supra notavimus, exprimitur. Graphice hæc ab Apostolo in unâ ad Ephesios Epistolâ bis describitur, utpote cum c. III. 16. s. Deum rogat, ut ipsis *concedat juxta divitiis gloriæ suæ*, quæ non in potentiâ tantum ipsius immensâ, sed gratiâ quoque incomprehensibili consistit, *virtute corroborari* magis magisque, *de die in diem*, ut alibi dixerat, II. Cor. IV. 16. *per Spiritum ipsius internum hominem*, ejusque incrementum, ut adeò palam fiat, *habitare Christum per fidem in cordibus ipsorum*, illique adeò per hanc inhabitationem charitatis ipsius, in toto opere redemptionis ipsis exhibitæ, firmam & immotam in animo certitudinem, quasi *in hoc amore fundati & radicati*, habeant, perque eandem *comprehendere possint cum omnibus sanctis*, quæ hujus amoris sit magnitudo inastimabilis & ut ita loquatur, *latitudo, longitudo, profunditas & altitudo*, ac cognoscere, *amorem Christi excellentiorem esse omni cognitione*, quantumlibet excellenti, rerum hujus mundi, id est, ut Lutherus in primâ Bibliorum suorum editione verterat: **auch erkennen die Liebe Christi/ die doch alles Erkänntniß übertrifft.** Ex quo futurum sit, *ut impleantur omni plenitudine Dei*, h. e. omni eâ Divinâ gratiâ & gratiæ hujus donis, quæ fidelibus suis unquam promisit Deus. Quod quemadmodum de incremento præcipuè cognitionis Christi & mysteriorum inde dependentium dictum est, ita capite seq. IV. 15. s. memorabili locutione intellectus & voluntatis, sive notitiæ & amoris augmenta conjungit: *ἀληθείουτος ἐν ἀγάπῃ*. Vulgar. *veritatem facientes in charitate*. Beza. *veritatem sectantes cum charitate*. Ita & Hunnius, Balduinus, Calovius. Alii cum Schmi-

F 2

dio,

dio, Junio, Grotio: *sine fūco existentes in dilectione*. Quæ si interpretat o recipiatur, tamen *augmentum* dilectionis in Christum, τὰ πάντα, consuetâ adverbii ellipsi, quo ad omnia præcipitur. Syrus: *quicquid est nobis*. Quomodo autem in omnibus diligere Christum, quomodo quicquid est in nobis diligendo crescere & semper magis magisque amare Christum, Ecclesiæ caput, & in hoc capite simul omnia membra, per omnes juncturas coagmentata, poterant, ut ad eò totum corpus ædificaretur, nisi in notitiâ, quæ est radix & fundamentum praxeos, simul augmenta subinde uberiora caperent? Juxta tritum Augustini: *tantum diligitur, quantum cognoscitur*. Claudit denique IV. hujus gratiæ chorum *gratia consummans* & ad perfectionem deducens, quanta quidem in hanc vitam cadere potest. Eadem enim gratia, quæ renovationem nostram ἐνάγειται, incipit, eandem & ἐπιτελεῖ, absoluit & perficit, Phil. I. 6. & quamquam cum Apostolo τετελειωμένοι, *perfecti* hic non simus tamen διώκομεν, ἐν καὶ καὶ ἀλαθωμεν, *eò contendimus, ut perfectionem assequamur*, cap. III. 12. Φερούμεθα εἰς τελειότητα, *ferimur in perfectionem*, Hebr. VI. 1. atque ad eò ob hunc conatum & qualemcunque, quem attingimus, gradum, & ipsi τέλειοι seu *perfecti* dicimur, Phil. III. 15.

APH. XVI.

Cur gratia Adjuvans dicatur?

Dum gratia adjuvans & cooperans dicitur, ex ipsa denominationis ratione intelligitur, Deum & hominem simul ad producendum unum eundemq; effectum concurrere, quamquam homo subordinate ad Deum concurrat, quippe quum vires agendi à Deo accipiat. Nempe in conversione Deus omnia agit in homine, homo verò subjectum tantū est, quod conversionem & ea, quæ ad eandem pertinent, admittit & recipit. At in renovatione homo ipse agit, ex viribus per gratiam acceptis. Deus itaq; operatur quidem etiam hic in homine, sed nō solū, verum

verum homo simul operatur; Deus ergo cooperatur. Et dum homo operatur, Deusq; ad operationem ejus concurrir, auxiliari homini dicitur. Unde gratia cooperans, itemq; adjuvans & auxilia gratiæ. Fundamentum doctrinæ est, quod in ipso momento completæ conversionis homo, qui antea spiritualiter mortuus fuit, vivere incipiat & vitæ suæ edere indicia. Vivere autem est agere. Frequens in sacris mentio vivificationis. Deus enim, *πλάσις ἐν ἐλέει, dives in misericordia*, sive copiosa. Dei gratia nos in Christo & per Christi meritum vivificavit, cum mortui essemus in peccatis, utraque nempe fidei vitâ nos donando, quæ tanta gratia est, ut omnes divitias bonitatis & gratiæ excedat, id est, plane infinita & immensa, Eph. II. 4. 5. 7. Alibi hæc vita, imprimis quoad posterioris generis effectus, qui in animi mutatione consistunt & actionibus, hinc prodeuntibus, *cor novum & carneum* vocatur, *ex lapideo factum*, Ez. XXXVI. 26. quod statim explicatur: *faciam, ut in statutis meis ambuletis & judicia mea custodiatis ac faciatis*, v. 27. Ad verba: *cor novum*, celebris Judæus R. S. Farchi annotat: *יצר שנתחדש לטובה* concupiscentia, quæ renaturatur ad bonum, illi nempe *ליצר* concupiscentiæ opposita, quæ est *רע רק*, tantum mala, Gen. VI. 5. R. Dav. Kimchi ad verba: *cor carneum*: *לב רך ונכון לקבל הטוב*, *cor molle & dispositum ad recipiendum bonum*. Deus itaque, qui dat cor carneum, dat vires, quæ disponant hominem, ad concupiscendum ea, quæ sunt bona. Et tamen cum his ipsis viribus ipse simul concurrir, hominemque benè acturum adjuvat, eidemque cooperatur. *Sine Christo enim nihil possumus facere*, Joh. XV. 5. Ut palmes à viti non succum tantum habet & vires, unde vivat, sed necesse etiam est, ut vitis, novum subinde succum subjiciendo, palmitem ad generandos, fructus adjuvet, eidemque in operando concurrat. Quemadmodum DEUS dicitur verbi ministris, non obstante, quod dona iisdem contulerit ad ministerium necessaria, tamen in prædicatione *συνεργεῖν, cooperari*, Marc. XVI. 20. & ipsi ministri vo-

cantur συνεργοὶ τῷ Θεῷ, *cooperarii Dei*, quia quantumlibet inæquali operâ, ad unum tamen effectum, qui est hominum ad veram fidem conversio, concurrunt: ita & res sese habet circa hominem ipsum, in ordine ad actiones bonas & DEO placentes consideratum.

APH. XVII.

Gratiam Divinam universalem esse.

In

OMnis hic gratiarum, ut ita loquamur, chiorum omnibus singulisq; hominibus, de uno quidem excepto, postquam in peccata prolapsi sunt & à Christo redempti, ex Divinâ intentione destinatus est. Nemo hominum lapsorum antecedente prævisam hominis rejectionem Dei voluntate, per absolutum, ut vocant, decretum, ab ulla harum gratiarum, quo minus ei vel offeratur, vel obtingat, exclusus est. Deus ex se & totâ animi sui sententiâ propensus est, omnes singulosq; vocare, convertere, justificare, regenerare, conservare, sanctificare, perficere. Hoc ipso fine omnes gratiâ suâ prævenit, omnes vult præparare, fidem in iisdem operari, ad bona omnia præstare auxilium. Nihil deest ex Dei parte, quo minus omnes singulique homines universis his gratiarum generibus fruantur. Soli homines in culpa sunt, quo minus harum gratiarum ad ipsos redundet fructus. Impiam Calvinianorum particularitatem omnes propemodum S. Literarum paginæ refellunt & in pudorem conjiciunt. Si præveniens gratia (etiam in generaliiori illo conceptu, de quo Aph. VII. egimus, sumpta) non est universalis, quomodo gentes, quas omnes, singulasque, voce: ὁ ἄνθρωπος, *ô homo*, alloquitur Paulus, Rom. II. 1. s. excusatione destituentur, quo minus ad veriorem Dei notitiam, perque hanc ad salutem præveniant? Rom. I. 20. Si intra Ecclesiam Deus non omnes prævenire verbo, compungere, sollicitare, præparare ad fidem, convertere vult, cur omnibus ταῖς ἁγίαις τῆς πίστεως, *offerit*, & quasi manu sua exhibet, (quæ est hujus vocis signifi-

significatio, I. Tim. VI. 17.) *fidem?* Act. XVII. 31. Si Divina gratia in omnibus singulisque non vult operari & perficere opus suum, quo homines ad Deum veniant & in peccatis suis reficiantur, cur omnes singulosque ad se invitat? Matth. XI. 28. Ut veniant & *sine argento & auro emant vinum & lac*, i. e. כהנם, ut R. D. Kimchi, h. l. *gratis*, ex mera gratia, beneficia sua acceptent, Esai. LV. 1. f. Si non vult omnes mutare animum impium & iustitia studere, cur inclamat omnes: *Lavate vos, purificate vos, removete malitiam operum vestrorum coram oculis meis; cessate malum facere, discite bonum facere?* Esai. I. 16. 17. Totam citius exscriperis Scripturam, quam omnia coacervaveris & expendis testimonia, non legale Dei imperium, sed gratiosam ejus & jam merito Christi reconciliatam voluntatem in omnes singulosque homines exponentia, quæ in meras particularitates converti furori similis est, quam temeritati. Quid clarius illò Apostoli: *apparuit gratia Dei salutaris OMNIBUS hominibus, erudiens nos, ut abnegemus impietatem & mundanas concupiscentias, ac sobriè & justè & piè vivamus in presenti seculo?* Tit. II. 11. 12. Quoscunque gratia Divina erudit per verbum, ut abnegent impietatem & piè vivant, illis apparet utique inque eos dispensatur, idque non exterius tantum, verbum proponendo, sed & *corde*, *salutariter* salutem eorum intendendo. At omnes singulosque etiam reprobos in Ecclesià erudit, quia omnibus singulisque prædicatur, Ergo. Nam *ad omnibus hominibus*, cum utroque rectè connectitur. Illuxit omnibus hominibus & est salutaris omnibus hominibus, id est, omnibus salutem adfert; ait ad h. l. *Joh. Coccejus.*

APH. XIII.

Etiam respectu lapsorum.

Neminem præterit gratiâ sua Deus: ergo neque lapsos, si vel sexcenties vel millies fuerint lapsi. Vox universalis: *omnis*, Deus vult *omnes* salvos; venite ad me *omnes*; gratia apparuit *omni-*

omnibus, Deus miseretur *omnium*; neminem excipit, adeoque nec lapsos. Pone aliquibus lapsis conversionis gratiam non obtingere, jam vox *omnes*, quæ ordinariè distribuit in singula generum, in proprio significato non relinquetur, nec omnes notabit, singulosque. Si Deus non vult, ut quisquam pereat, sed omnes ad poenitentiam convertantur, II. Pet. III. 9. Si præcipit, ut non omnes tantum homines, sed & ubique locorum viventes poenitentiam agant, Act. XVII. 30. quomodo lapsos excipere poterit, qui sub omnibus hominibus continentur & ubique locorum existunt? Qui verò vult, ut lapsi poenitentiam agant & salventur, is gratiam suam iisdem denegare non potest, alias serio non vellet, quod absit à Deo nostro, mentiri nescio. In Ecclesia vero voce ministri omnes singulique, interque omnes maximè lapsi, ad poenitentiam invitantur, Joel. II. 12. Immo expresso nomine lapsi, *convertimini filii aversi*, Jer. III. 12. 14. Vocem שׁוֹבֵיבֵימִים, R. D. Kimchi & ex illo Don. If. Abarbanel interpretantur: מורדים, Vatablus *rebelles*, Lutherus *apostasas*. Quæruntur à Deo primaria quadam curâ *oves perditæ*, Luc. XV. 4. Numne putabimus, hanc vocem invitantem esse sine efficaci gratia? Aut exterius aliud testari Deum, aliud intra sese intendere? Aut in illa voce majorem virtutem contineri, cum proponitur nondum lapsis, quam cum lapsis? Cum vero Deus talentum ab eo tollere dicitur, qui eò recte usus non fuit, id equidem ita intelligi, nequit, ac si gratiam omnem, eamq; seriem, ipsum ad fidem reducendi, ei denegaret; id enim manifestæ experientia repugnat, cum in Ecclesia omnes quotidie, maximè verò lapsi, vocentur, immo soli lapsi; cum *sani opus non habeant medico sed egri*, Matth. IX. 13. sed partim quod extra Ecclesiam vocatio per verbum prævio ejus contentu subtrahatur, partim quod intra eandem gratia justificans & sanctificans adimatur, partim quod dona alia, cum hac gratia vel necessariò vel ex libera Dei dispositione connexa. Sed nec id inficiandum est, quod ex justo judicio malitiosè peccantibus

cantibus peculiare gratiæ modi, sine quibus ob peccandi contractum habitum difficulter convertuntur, sæpe denegentur. Recedit lapsus Deus, eosque deserit, gratiâ inhabitante, non assistente, eosque ad poenitentiam simulante.

APH. XIX.

Gratiam efficacem esse & sufficientem.

Efficax nonnunquam dicitur, quod effectum actu producit. Quo sensu non omnis gratia efficax est. Cum enim gratia ordine agat, ordini autem resisti possit, hinc fieri ultrò intelligitur, ut effectus, ordine non observato, impediatur. Verum alio communiorique sensu efficax dicitur, quod idem est ac sufficiens; estque in Physicis, quod viribus gaudet ad producendum effectum sufficientibus, sive attingatur actu ipso effectus, sive ab aliquo interveniente impediatur. Quo sensu efficax est medicamentum ad procurandam sanitatem, sive actu ipso valetudinem promoveat, sive ab accidente quopiam, quo minus operari possit, impediatur. Moraliter efficax & sufficiens est, quod ex agentis intentione tanquam medium ordinatum est ad obtinendum effectum, & per quod effectus obtineri potest, nisi eî medio obex ponatur seu obstaculum. Hoc sensu omnis gratia Divina efficax est & sufficiens. Media à Deo ad conversionem hominis ordinata, Verbum nempe, à Ministerio tractatum, & Sacramenta, intra legitimum ordinem administrata, ex intentione Dei sufficientem in se virtutem habent, hominem fide donandi, eundemque justificandi. Nec enim verbum tantum exterius ostendit, quomodo componere se homo debeat, ut salvus fiat, sed simul animum commovet, ut verbo assentiatur & propositam in eo iustitiam firmâ fiducia apprehendat. In Christo enim *gratia est & veritas*, Joh. I. 17. i. e. gratia, non in verborum blanditiis consistens, sed cum veritate, seu propensione opere ipso juvandi conjuncta, quo sensu jubemur diligere non λόγῳ καὶ

G

γλώσσῃ

γλώσση, verbo & lingua, sed ἐγὼ καὶ ἀληθεία, opere & veritate,
 I. Joh. III. 18. Ita exponit hunc locum Præceptor noster D. *Dann-*
bauerus, Hodos. Phæn. I. p. 614. f. qui de universo gratiæ mysterio
 secundum scripturam rectè proponendo præclarissimè meritis
 est. Exprimit cum primis emphasin virtutis, in gratia Divina la-
 tentis, illustre Christi dictum, Joh. VI. 44. *Nemo potest venire ad*
me, nisi Pater, qui misit me, traxerit ipsum. Dicitur & gratia ducere,
 Rom. II. 4. Sed quia duci potest etiam is, qui ultroneo motu am-
 bulat, ἐλευθεως seu *tractionis* voce in homine convertendo ali-
 quid amplius se agere Deus significat, & invitum etiam atque
 naturaliter reluctantem, non cogere quidem, aut ad speciem
 quandam effectus determinare, trahere tamen innuit, non mo-
 rali tantum suasionè, quanquam & hæc magno verborum argu-
 mentorumque pondere adhibeatur, sed vi quadam superiore,
 physica analogâ, qualis ignis est, intimè penetrantis, & *mallei, pe-*
tras conterentis, Jer. xxiii. 29. Chaldæus: חֲזַק כְּחַשְׁתָּהּ *fortis, sicut*
ignis, R. Sal. Jarchi: באה כנכורה כאש כוערת כעניין שנאמר והרי
 בלבו כאש כוערת, *veniens in potentia, sicut ignis exardescens,*
juxta significatum illius loci, in quo dicitur: & factum est in corde
meo, sicut ignis ardens, Jer. xx. 9. quo sensu & duo discipuli: ἔτι
 ἡ καρδία ἡμῶν καλομένη ἦν ἐν ἡμῶν, *annon cor nostrum ardens erat*
in nobis, cum loqueretur nobis in viâ & aperiret nobis Scripturam?
 Luc. xxiv. 32. Potentem itaq; & omnem vim humanam superan-
 tem in se virtutem complectitur gratia, in verbo proposita, ho-
 minem percitendi, commovendi, impellendi; planè ut Paulus
 dixit: *sermo meus & praconium meum non fuit in persuasoriis hu-*
manæ sapientiæ verbis (quæ vers. 1. vocaverat sublimitatem sermo-
 nis & sapientiæ) *sed in demonstratiore Spiritus & virtutis*. I. Cor.
 II. 4. idque hunc ipsum in finem, *ne fides vestra esset fundata in*
sapientia hominum, sed in virtute Dei, vers. 5. Ergo gratiæ Divinæ,
 per verbum agenti, cohæret virtus, omni humanâ, sive ea ἐν πει-
 θῆι λόγους, in fortiter persuadendo, quod oratorum est, sive
 ἐν ὑπε-

ἐν ὑπεροχῇ λόγῳ in subtiliter disputando, quod Philosophorum, consistat, superior; ergo ita efficax, ut, nisi homo ipse sit in culpa, eundem convertere possit: ergo Deus etiam hanc verbi virtutem eò dirigit, ut homines convertantur; id enim nisi faceret DEUS, & frustra tantam vim adhiberet, & vis ista ex gratia procedere dici non posset.

APH. XX.

Huic tamen gratia resisti posse.

ID totidem verbis asserit Stephanus, dum ad Judæos: *dura cervicis homines*, ait, & *in circumcisi corde & auribus, vos perpetuo Spiritui S. ἀντίπνευ, resistitis, sicut patres vestri, ita etiam vos*, Act. VII. 51. De quibus patribus Zacharias, c. VII. II. 12. *renuerunt auscultare, contra posuerunt humerum refractarium, aures suas aggradarunt, ut non audirent. Immo cor suum posuerunt sicut adamantem, ut non audirent legem.* R. Salomo Ben Melech. ad h. 1. הוּא אֵבֶן חֶקֶק שֶׁלֹא יוּכַל הַבְּרֹזֶל לְפֹסְטָה, *Adamas lapis tante duritiei est, ut non possit ullo ferro sculpi.* Ita & R. Ab. Esra. Quanta hæc est resistentia? Et ratio est, quia, ut sub initium hujus meditationis nostræ ostendimus, omnis gratia Divina ordinata est & per media agit, quibus vel resisti potest per naturam, vel non resisti per gratiam. Nempe cum homo per naturæ corruptionem non possit non resistere, gratia præveniens hanc repugnandi necessitatem infringit, facitque, ut homo quidem admittere media possit, non autem ut necessario & irresistibiliter admittat, verum ut retineat libertatem mediis istis refragandi. Manifestum itaque est, resistentiam nequitiae propriae jure imputari, assensum soli gratiæ. Nec resistentia illa locum tantum habet in gratiæ principio, sed in omnibus gratiæ gradibus. Tractat ubique Deus hominem, ut creaturam rationalem, non ut bestiam, quæ ad operas sibi obeundas cogitur & compellitur. Commonstrat ipsa experientia, plurimos ipsis naturæ instinctibus, quibus nondum

conversos Deus ad agenda[m] pœnitentiam & colendum Deum
 invitât, obicem ponere & *veritatem in justitia detinere*, Rom. I. 18.
 Veritas pronuba puella est, invitât ad nuptias, compingitur sum-
 màm cum injustitia ab invitatis in carcerem & detinetur. Prolixum
 Paulus catalogum in sequentibus verbis nequit refractariæ con-
 tumaciæ, quam ingrati hospites benevolentissimæ invitationi
 opponunt. Jam si vel maximè per primam gratiam quis exemplo
 Felicis, Act. XXIV. 25. *compunctus* ulteriori gratia commovetur &
 via ipsi ad salutem per seriam informationem, qualem tum Pau-
 lus frequenter accersitus Felici præbebat, monstratur, quæ est
 gratia præparans, tamen & hæc amore rerum terrenarum, vs. 26.
 facile contemnitur & Paulus in hostium suorum manibus relin-
 quitur, v. 27. Si quis Divina gratiâ convertente jam sit collustra-
 tus, deserere tamen eandem & tergum eidem obvertere, immò
 abnegare illam potest, ut Petrus Matth. XXVI. 70. & Demas,
 II. Tim. V. 10. Quod & plurimi alii fecerunt, à Paulo noviter con-
 versi, sed ingruente periculo à veritate deficientes, vers. 16. Ita qui
 per renovantem gratiam pulcerimis animum suum instruxe-
 rat & ornaverât virtutibus, tamen gratiæ illi nuncium mittere
 & suis ad instar redire ad veteres sordes & volutari in vitiorum
 cœno potest, II. Pet. II. 20. 22. Nec id semel tantum iterumque, sed
 frequenter. Eum enim sensum esse objurgationis Divinæ apud
 Jeremiam: מה תולי מאר לשנות את דרכך i. e. interprete B. D.
 S. Schmidio, *quid abis strenuè ad variandum viam tuam*, c. II. 36.
 dubitari non potest. Quasi diceret: cur tam sedula es virgo
 Israel, ad tam frequenter animum tuum mutandum? Mox mihi
 adhæres, mox Ægyptiis, mox ubi denuò ad me rediisti, ad Assy-
 rios deficis. Quod ex omnibus interpretibus felicissimè expressit
 Lutherus? *Wie weichest du doch so gern/ und fallest ietzt dahin/
 ietzt hieher?* secutus R. Dav. Kimchium, qui ad h. l. ita commen-
 tatur: שרשו חול והוא ענין הלך כתרגמו אמר מה תלכי הנח
 ויהנה לבקש עור *radix ejus est, חול, quod significat ire; secundum
 quam*

quam interpretationem id dicere vult: quid abis modo hoc, modo illuc ad querendum auxilium? Ipsa Divina inhabitans gratia hominem ad perseverantiam sollicitans eliditur & expellitur hominis malitiâ, dum peccatum inter Deum & hominem dividit, EL. LIX. 2. Filiusque DEI, postquam gustatum est donum coeleste & Spiritus S. cor hominis, tanquam domicilium suum, inhabitavit & bonum verbum DEI virtutesque futuri seculi jam quasi stantibus ad ostium cœli delibata sunt, de novo crucifigitur, ludibrio exponitur, pedibus conculcatur, sanguis fœderis, per quem sanctificati fuerunt, communis existimatur & Spiritus gratia blasphematur, Heb. VI. 4. 5. 6. X. 29. Cum igitur omnes gratiæ gradus, ab infimo ad summum eorundemque operationes, hominis pertinaciâ irrita reddi possint & quasi vi iisdem oppositâ testante toties clarissimâ Scripturâ literâ, destrui, quis dubitabit, gratiæ Divinæ resisti posse? Et quidem vis Divinæ gratiæ, per quam agit, planè Divina, major omni robore humano, illi virtuti similis, quâ defuncti è mortuis excitantur, ceu illa ingenti cum ἐπιφάνεια describitur à Paulo, Eph. I. 19. 20. Sed ideò tamen non agit ad extremum virium suarum & potentiâ absolutâ, cui nihil potest resistere, II. Chron. XX 6. Rom. IX. 19. verum ordinatâ, cui obex poni possit; quod vel ipsi Calviniani concedere, etiam inviti, coguntur, dum vocanti gratiæ vel millies resisti non diffitentur, quamquam huic cum summa in DEI candorem injuria intentionem adimant hominem convertendi.

APH. XXI.

Nec extra ordinem gratiam irresistibiliter agere.

Quum primum gratia per verbum in homine operari incipit, excitari quosdam bonos intellectus & voluntatis motus, quibus homo intra sese præter intentionem suam compungatur, quibusque non omnino resistere possit, nolimus cum D. Thom. Maso iustificari. Illi dici possunt irresistibiles, ait, quatenus

nostram deliberationem anteveriunt, ut in nostra potestate non
 sit, impedire, ne oriantur: quamvis postquam exorti sunt, resisti-
 us, & ne radices agant, impediri, vel plane suffocari possent. De
 Conv. Tract. Min. Disp. V. §. XLIX. Id ita pro imminsa sua
 gratia disposuit Deus, quo minus ulli apud quemcunque homi-
 nem excusationi locus sit relictus. Ipsimet pertinacissimi & ob-
 stinati athci, qui animum suum adversus omnes Christianorum
 objectiones studio obdurarunt, tamen subinde contra volun-
 tatem suam, ubi Divini verbi propositione quasi siderantur,
 vellicationes intra se tales sentiunt. Et flagitiosi quicunque,
 quantumcunque sceleribus suis libere licenterque indulgentes,
 tamen nonnunquam molestas sibi compunctiones sentiunt,
 quas subterfugere nullo studio, nulla arte possunt. Sed de hoc
 cum dubitari non possit, dantur extraordinariae gratiae Divinae
 operationes, qualis fuit, quae circa Paulum, errorum scelerum-
 que consuetudini eximendum occupata fuerat. Quam irresistibi-
 bilem fuisse negare non vult *D. Dannhauerus*, Hodom. Calv.
 Part. I. p. 470, sibi que suffragantem allegat *D. Balt. Meisnerum*, in
 Hodol. Phan. IX. p. 617. Observavit verò vir acerrimi iudicii,
D. Job. Hülsemannus. Breviar. Ext. c. VI. Suppl. Th. X. *Sims-
 onem, Saulum, Bileamum*, aliosque supernaturali Divino influxu
 agitados, libere quoque executos esse id, ad quod incitabantur per
 illum influxum. Immo etiam libere contravenisse influxui, licet
 extraordinario & miraculoso. Tamen in Paulo Thesi ante-
 cedente quosdam actus distinguit: *Paulus*, inquit, extraordi-
 nario quidem modo sistitur ab ardore persequendi Christianos;
 extraordinario etiam modo vocatur ad obediendum Christo, sed
 ipsa ejus regeneratio & conversio intra triduum non est facta
 irresistibiliter. Et vehementer confirmatur hæc sententia ex
 Act XXVI. 19. Ubi Paulus dicit, se non fuisse incredulum ce-
 lesti visioni, ipsum in via Damascena collustranti, atque eo ipso
 haud obscure innuit, potuisse se utique, si voluisset, refragari.

Hugo

Hugo Grotius ad hunc locum : *tam potens illa vocatio, tamen non adimebat ei obfistendi potentiam.* Quod calculo suo comprobat D. Calovius.

APH. XXII.

Eandem gratiam posse amitti.

ID quomodo intelligendum sit, ex superioribus repetendum est. Extra Ecclesiam spretâ primâ, quæ per verbum oblata est, gratiâ, non tantum non subsequitur altera, sed ipsa prima haud raro aufertur atque amittitur. Clarissimum hoc est ex præcepto Christi, quo Apostolos suos, ad gentes abituros, instruxit: *quisquis non acceperit vos, neque audierit verba vestra, egredientes è domo aut urbe ista, excutite pulverem pedum vestrorum.* Matth. X. 14. Quod & Paulus atque Barnabas Antiochiæ fecerunt, Act. XIII. 51. & Paulus Corinthi, Act. XII. X. 6. Quo ipso tamen nec apud gentes ita omnis amittitur gratia, quin prioris & rudera quasi quædam permaneant, traditio scilicet ejusdem & narratio, ad posteros propagata, & novi subinde accedant radii, ex fama Christianæ religionis, quæ universum permeat orbem, Rom. I. 9. Adeò & de hoc verum est, quod Paulus de naturalibus ad DEUM invitationibus enunciavit: *nunquam sine testimonio semetipsum reliquit Deus.* Act. XIV. 17. Intra Ecclesiam tantam esse Dei erga sceleratissimos etiam homines, gratiâ suam vel infinities malitiosè atque præfractè repellentes, misericordiam, ut semper eosdem ad pœnitentiam & reditum ad gratiâ suam invitet, partim ex universalitate istiusmodi invitationum, partim ex quotidiana Dei praxi, verbum suum, cum seria convertendi gratia semper conjunctum, omnibus singulisque proponentis, Aph. XIIX. probavimus. Amittitur tamen aliquando, ex justo quidem, sed libero tamen Dei judicio, amplior aliquis & fortior gratiâ gradus. Exempli gratia, cui alias ea gratia obtigisset, ut in extremo vitæ discrimine Ecclesiæ

Ecclesiæ minister eundem adiuisset, ex verbo DEI efficacissima verbi tractatione informasset, ad horrendorum criminum agnitionem deduxisset, atque adeo animam ejus ex dæmonis faucibus eripuisset, illi, si priorem gratiam & Spiritum S. malitiosè pertinaciterque excusset, hæc tam particularis gratia, sine qua tamen ob summam animi peryiciam & mentis indurationem difficulter convertitur, subtrahitur. Jam qui ipsius gratiæ convertentis ultimò particeps factus est, animum suum verà summâque, quæ in hanc infirmitatem cadere potest, vitæ sanctimoniam condecoravit, qui ipsius regni cœlestis, quasi gustavit primitias, eum tamen has gratias omnes, totaliter, ut loquuntur, & finaliter, amittere, id est, per contractam noviter incredulitatem & peccata contra conscientiam commissa, Spiritus Sancti, ipsum inhabitantis, jacturam facere, inque fœdum peccatorem & infernalis regni hæredem degenerare posse, ita solis radiis in Scriptura descriptum passim extat, ut qui Syncretismo & conciliandis Ecclesiæ Lutheranae cum Calviniana sententiis mordicus dediti sunt, tamen hunc errorem omnium periculosissimum esse & in securitatem carnalem sua indole præcipitare ultrò confiteantur. Nemo hanc doctrinam majori argumentorum pondere excussit, quam Remonstrantes, declaratione Articuli quinti. Leges in Scripturâ: justum avertere se à justitiâ sua & facere omnes abominationes; Ezech. XIX. 24. eundem desciscere à Deo, Jer. II. 29. Dominum deferere, Es. I. 4. 5. credere ad tempus, mox deficere, Luc. IIX. 13. excidere ex gustu virtutum futuri seculi, Hebr. VI. 6. peccare malitiosè, acceptâ jam veritatis cognitione, cap. X. 26. avertere à via justitiæ & involvi iterum sordibus hujus mundi, H. Petr. II. 20. 21. bonam conscientiam repellere & circa fidem naufragium facere, I. Tim. I. 19. corde pravo & incredulo recedere à Deo vivo, Heb. III. 12. apostatare à fide & attendere spiritibus erroneis & doctrinis dæmoniorum, I. Timoth. IV. 1.

Quæ

Quæ & innumera alia non sine monstrosa detorsione ex literæ proprietate dejiuntur. Tamen amissâ hac gratiâ non perit gratia hominem revocans, eundem de novo illuminans, ad poenitentiam, quantum in se est, reducens, quarens ovem perditam, donec, si fieri possit, invenerit, Luc. XV. 4. quamquam nonnunquam spe sua & conatu omni destituatur, Joh. XVII. 12.

APH. XXIII.

Notitiam gratiæ necessariam esse.

ESt enim notitia principii salutis & causæ ejusdem principalis, quæ ipsa illa inestimabilia DEI beneficia, quibus salutem nobis post lapsum decrevit & pretiosissimo proprii Filii sanguine acquisivit, applicat & obsignat. At quid magis necessarium est, quam id nosse, sine quo salus nobis obtingere non potest? Aut, si sine illa ex meritis naturæ principii, quod nonnulli Universalis Religionis patroni contendunt, æternæ salutis gloria obtingere potest, cur ubique Divina gratia in Scriptura tantopere prædicatur, quod per eam solam ex æterno exitio erepti, salutem adipiscamur? Cur illa omnem Epistolarum Apostolicarum paginam, id est, initium, medium, finemque occupat? Cur tam sollicitè gratiæ omnia transferuntur, quæ ad salutem nostram faciunt, e contra naturæ legisque operibus magna argumentorum vi, præcipuè in Epistolis Pauli ad Romanos, ad Galatas & ad Ephesios, denegantur? Nulla excogitari potest ratio, quæ nos ad notitiam ipsius redemptionis nostræ, per pretiosum Christi sanguinem peractæ, adstringat, quam tamen absolute necessariam esse, ipso sole clariora testimonia evincunt, Joh. XVII. 3. Act. IV. 12. quin ea pariter æquali necessitatis gradu Divinæ gratiæ à nobis cognitionem requirat. Nec in genere tantum nosse sufficit, gratiam in nobis fidem & salutem operari, sed particulatim scire oportet, quo illa in procurando salutis nostræ negotio ordine modoque procedat? Id

H

enim

enim nisi noveris, quomodo te operationibus ejus subdicere, easdem admittere, aut cum iis, ceu officium tuum postulat, concurrere poteris? Si auri argentique immensus tibi donaretur acervus, inutilis tibi universa isthac massa foret, nisi novisses, quo pacto eandem in potestatem tuam redigere, tibi que propriam illam & fructuosam reddere, etiam secundum omnes applicationis partes, posses. Meritum & satisfactio Christi inexhaustus est omnium divitiarum thesaurus. Ut ejusdem particeps reddaris, scire necesse est, quâ tibi manu in tuasmet tradatur manus? Quomodo in iisdem roboretur, firmeturque, ne ejus iterum facias jacturam? Ut fidem consequaris, quâ hunc thesaurum apprehendas, nosse oportet, gratiam eundem omnibus offerre, aut saltem ad offerendum paratam esse. Hæc universalitas, si creditu explicite & formaliter, ut in scholis loquimur, sub ipsis nimirum universalium signorum terminis, necessaria non est, necessaria tamen erit, ut credatur virtute, seu ut de particularitate non fueris persuasus, aut directe neges universalitatem. Si non simpliciter & omni casu & generandam fidem, necessaria est, necessaria tamen est ordinariè, & ne fides semel generata amittatur. Jam si persuasus sis, gratiam Divinam vel in instanti in te operari fidem, vel te ejusdem virtuti, ex DEI intentione agentis, resistere non posse, vel semel tibi collatam te non ullo casu posse amittere, quantum hæc opiniones animo tuo insinuabunt aut languorem aut securitatem, quo minus id facias, quod Divinus ordo requirit, ut vel habeas fidem, vel ne amittas? Quo pacto igitur fidem vel impetrabis vel conservabis? Si qui inter tanta pericula fidem custodiant, in se tamen & pativa sua indole sententiæ ita comparatæ sunt, ut fidei, non aliter ac sanitati venenum, insidientur. Latet nonnunquam virus, neque effectum suum assequitur, sed ideo non desinit virus esse, omnibus modis vitandum & fugiendum.

Quicquid non sit ex gratia, salutare non esse.

UT enim Deus gratiam suam unicam salutis nostrae operariam, ἀρχὴν καὶ τελειωτὴν Alpha & Omega esse voluit, nec in consortium hujus operis unquam admittit vel naturam vel opera Legis, sed hæc potius, tanquam gratiæ internecino bello opposita, perpetuo a salutis negotio exclusit Rom. III. 24. IV. 4. XI. 6. Eph. II. 89. Tit. III. 5. ita quoque gratum eidem nihil, nihil homini salutare esse potest, quin ex agnitione hujus gratiæ proficiatur. Quicquid enim gratiæ decerpitur & homini, ejusque viribus factisque adscribitur, id DEO quali surripitur atque ideo eidem summe exolum est. Causam ei rei evidentem reddit Paulus : ne homini ulla relinquatur gloriandi materia, Deoque adeo eripiatur salutis, a se solo procuratæ, gloria, Rom. III. 19. 27. Eph. II. 9. Habet autem gratia certos, seu suo loco diximus, gradus. Non omnis gratiæ vis in quemcunque statim profunditur. Ut homines, ita quoque Deus unum majori & impensiori gratiæ, quam alterum complectitur, cujus etiam inæqualitatis gravissimas in ipso homine, diversimode se erga Deum gerente, invenit causas. Nec sequitur : hunc non eo usque gratia prosequitur Deus, ut eundem pro filio suo habeat & regni cœlestis hærede; ergo nullam eidem exhibet gratiam. Nec sequitur : hoc vel illud hominis opus ex summo illo gratiæ gradu, per quem homo justificatus sanctificatus est, non procedit: ergo non procedit ex gratia, sed ex natura. Inferiores gratiæ gradus ideo gratiæ dignatione non excidunt, quia infra summum gradum subsistunt; sicut Comes ideo non desinit esse nobilis, quia eum nobilitatis gradum non attingit, in quo constitutus est imperator. Quicquid summum gratiæ gradum ita antecedit, ut viam ad eundem paret, eumque ut producat, ex Divina ordinatione aptum natura est, id ex gratia est, quamquam in

irregenito est. Plane eodem modo salutare est, quicquid ex gratia est. Salutare in eminenti gradu est, quod salutem actu confert, & ex illo salutis per justificationem collatae statu, tanquam ex fonte, promanat. Sed ideo salutare esse non desinit, quod infra hunc gradum subsistit, & ad hunc gradum tendit. Cur enim salutare non sit, quod salutem efficit & procurat, etiam antequam salus actu effecta sit & procurata? Cur salutare non sit, quod à Spiritu Sancti gratia in hunc scopum dirigitur, ut salus efficiatur? Quicquid ante conversionem rerum sacrarum agit homo, id aut agit hunc ipsum in finem, ut ad Deum convertatur: quis hoc dixerit esse à natura & non potius à gratia? Aut ob alium quemcumque finem agit, utpote ut gloriam caperet, ut ingenium exerceat, ut tempus terat. Ubi quidem hominis finis non est à Spiritu S. sed à corrupta carne, quia tamen actioni ipsi Dei intentio conjuncta est, hominem convertendi, illam eatenus à gratia esse, dubitari non debet. An enim Christianus Gerson & alii, quos recenset nostras *D. Dorſcheus*, Part. II. Theol. Zach. §. 33. casu incidentes in sacrum codicem & curiositati explendae eundem legentes, à natura aut à casu, non à gratia conversi sunt? Homini irregeniti notitiam de mysteriis Divinis & ipsa Divinae gratiae oeconomia, quae tamen sive ex hominis sive Dei intentione ad hominis conversionem destinata est, absolute & citra limitationem opus vocare merae naturae & carnis corruptae, dolum potius & mendacium, quam veritatem, exitiosum potius, quam salutare, perquam periculosum esse videtur. Quod enim vel homo ipse ad conversionem suam dirigit, vel Deus, quodque à Dei gratia hanc ipsam ob causam homini conceditur, ut eundem commovere & mutare in melius debeat, id à gratia est, id eatenus verum est, id salutare est. Non inficiandum tamen est, si haec ipsa notitia, etiam pro vera in intellectu irregeniti in Ecclesia existens agnita, sibi metipso salutariter non applicetur, nec transferatur ad usum, hactenus falsam

uoker

falsam vocari posse, nec salutarem, quâ notitia effectui, quem iatendit, non respondet, qui defectus à corrupta carne est, & dolo atque mendacio similis, quia hominem seducit, quo minus notitiâ præmio actu ipso fruatur. Longe magis à corruptæ carnis dolo & exitiosum erit, si quæ sit notitia extra Ecclesiam, ne quidem cum assensu conjuncta, aut certè plurimis imperfectionibus fœdata, ut cum gentiles norunt, Deum esse colendum, (quod ipsi tamen, quantumvis imperfectum, *veritatis* nomine condecorat Paulus, Rom. I. 18.) ignorant autem, quis ille sit Deus & quomodo sit colendus, immo ne quidem in tantum illum colunt, in quantum colendum esse ex natura novisse poterant; cum Pontificii norunt, Deum solum in Jesu Christo esse invocandum, & tamen eidem sanctos angelosque in eodem invocationis honore associant. | Hæ tales notitiæ, verius doli & mendacii, quem veritatis nomine dignæ sunt, dicente Apostolo: *transmutarunt veritatem Dei in mendacium*, Rom. I. 25. De quarum notitiarum genere rectius alleges illud de illis Apostoli: *Quicquid non est ex fide, peccatum est*; Rom. XIV. 23. quam in orthodoxa Ecclesia notitiis, quæ eatenus sunt ex fide, quâ Divinæ veritati, in verbo revelatæ, sunt conformes & adeo ipsam fidei justificantis materiam constituunt, quamquam iisdem deficiat fiducialis apprehensio & ad animi sanctificationem applicatio.

APH. XXV.

*Mysterium hoc gratiæ sancto pioque animo
agnoscendum esse.*

Planè elucet ex admiranda gratiæ Divinæ Oeconomia im-
mensa & stupenda Dei sapientia, de qua æquum est, ut illud
Apostoli, quamquam de arcanis dispensandæ hujus gratiæ mo-
dis præcipue enunciatum, exclamemus: *ò altitudo divitiarum*

*Et sapientia Et cognitionis Dei! Quam inscrutabilia sunt iudicia
 ejus Et impervestigabiles viæ ejus! Rom. XI. 33. Cum pereundum
 homini esse Divina justitia dictasset, summæ sapientiæ fuerat,
 viam per misericordiam ejus aperiri, quâ & vivere posset &
 beatè vivere. Cum recuperata Divino sanguine tanta felici-
 tas esset, non minoris sapientiæ fuerat, ordinem modumque
 disponere, quo parti nobis beneficii per gratiam suam redde-
 remur participes. Quid dicas de his Divinæ providentiæ con-
 siliis? *Confitebor Jehovam in toto corde meo, in consilio rectorum
 Et cætu. Magna sunt opera Jehovæ, perquisita quoad omnia
 beneplacita eorum, decus Et honor est opus ejus Et justitia ejus
 perstat in perpetuum. Memoriam fecit mirabilibus suis, GRA-
 TIOSUS Et misericors Jehovæ. Psalm. CXI. 1. 2. 3. 4. In hac
 sapientia effulget bonitas prorsus incredibilis & inestimabilis.
 Quorsumcunque convertas oculos, amoris te Divini radii
 intensissimi penetrantissimique circumplectuntur. Mortuum
 te revocat ad vitam. Jacentem in sanguine erigit. Præit
 te, comitatur te, sequitur te. Manum ubique admovet, in-
 firmum confortat, labentem sustentat, currentem roborat.
 Prius proprii filii tenerrimi pectoris mater, quam ille tui obli-
 viseitur. E faucibus te dæmonis eripit, & mundi insidiis te
 liberat, domat carnem, quotidiana tibi pericula creantem.
 Postremo æternæ & immarcessibili ineffabilium gaudiorum
 gloriæ te vindicat. O gratiam, vel gratiæ potius oceanum,
 ne mente quidem, nedum ore aut calamo exprimendum!
 Gratias tibi, o æterne, o incomprehensibilis Deus, agimus
 pro tanta gratia immortales? *Benedictus sit Deus Et Pater
 Domini nostri Jesu Christi, qui juxta multam suam misericordiam
 regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex
 mortuis, in hereditatem incorruptibilem Et immaculatam Et im-
 marcessibilem, servatam in cælis in nos. I. Pet. I. 3. 4.* Quid pro
 tanto**

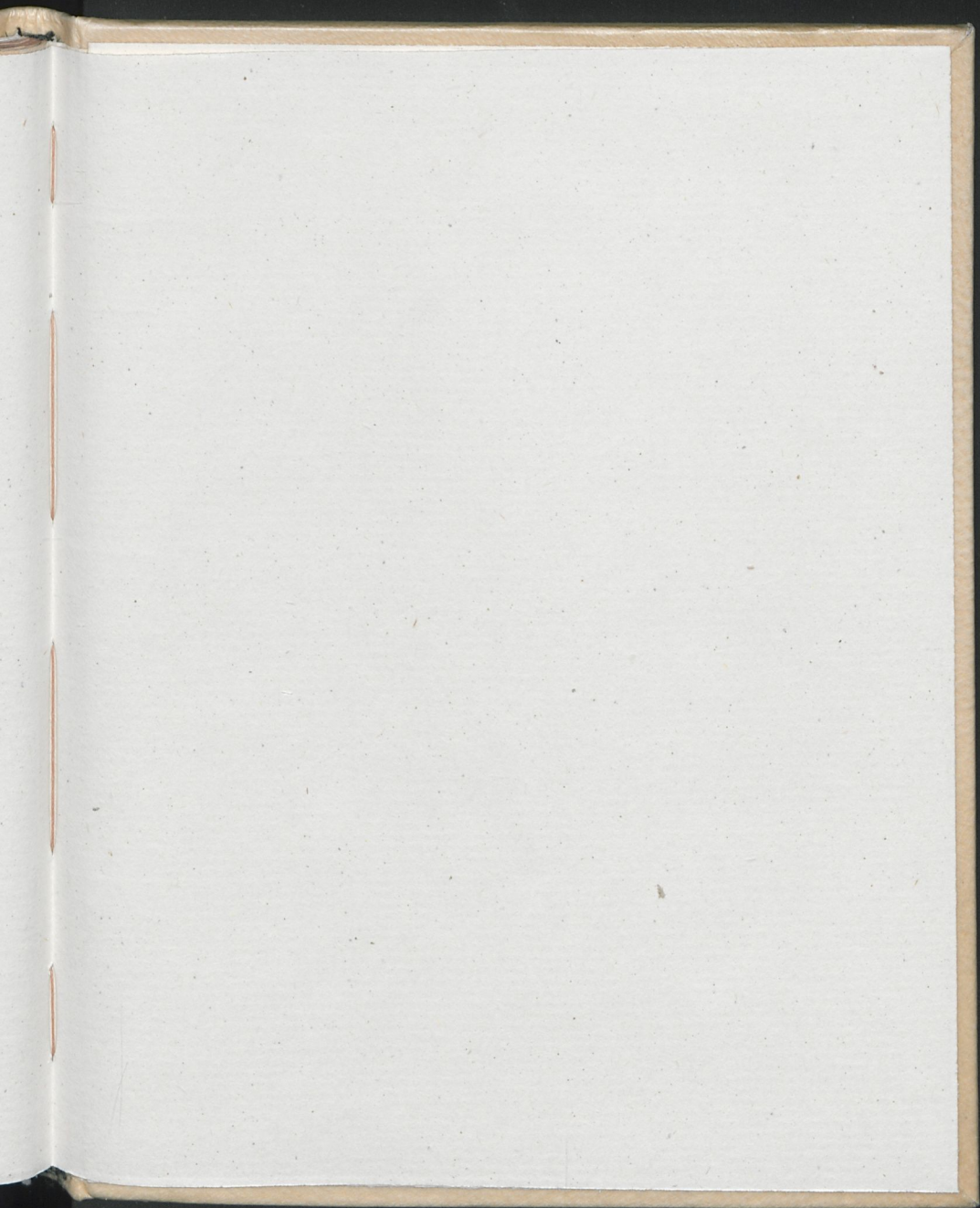
tanto beneficio DEO nostro reddemus? Davidem imitabimur, qui cum omnis generis beneficia, quibus ipsum sive quoad corpus sive quoad animam cumulaverat Deus, recensuisset, prædicassetque summam, *יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּרַחֲמָיו* gratiam & *וְרַחֲמָיו* benignitatem & *וְרַחֲמָיו* misericordiam, v. 5. id est, vi *ὁμοῦ ἁποσιμῶ τῶν σπουδαίων*, consummatissimam excellentissimamque gratiam, conversus intra sese ejus admiratione: *Quid retribuam, inquit, Jehovæ pro omnibus ejus benefactis super me?* respondetque: *calicem salutem accipiam & nomen Domini invocabo*, Psalm. CXVI. 12. 13. Placet nobis pientissimi Theologi, D. Mart. Gejeri, hujus loci expositio, quia contextui omnium convenientissima est: *cum, quid rependam, nihil planè penes me reperiam age, mi Deus benignissime, pergam ego posthac strenuè ex tua manu salutem omnis generis suscipere. Inebriari me patiar tua dulcedine, tuumque semper invocabo ac prædicabo nomen.* Id & nos hodie agamus. Est Divina gratia *calix* omnibus sub sole *salutibus* plenus. Hunc offert nobis DEUS graciosus & justus & misericors, in salutem nostram; longè sanctiori ratione, quam hodie bibones nostri in aliorum sanitatem pocula propinant. Id tantum restat, ut accipiamus & bibamus, dicentes cum Davide: *כּוֹס יְשׁוּעָה נָשָׂא*, *calicem salutis gratiarumque accipiemus*; quod Germanici dicerent: *ich will bescheid thun.* Non emenda sunt nobis pretio beneficia, non sudore: & labore comparanda. Acceptanda tantum sunt ab offerente. Quanta hæc hominis lapsi & peccatoris est felicitas; Commeruerat infinitas mortes, condonatur ipsi pœna ex gratia, offertur vita. Nihil aliud à peccatore requiritur, nisi ut acceptet. Agedum itaque, cum ostium cordis nostri pulsatur, audiamus sonum vocemque, non occludamus aures. *Hodie si vossem ejus audiverimus, non obduremus corda nostra* Psalm. XCV. 7. 8. Si operam in nobis suam agere, si ad domicilium sibi parare pectora

pectora nostra adlaboraverit, ne Divinum hoc studium vel fo-
 cordiâ nostrâ vel renitentia impediamus. Introentem amba-
 bus ulnis excipiamus, *osculantem nos* osculemur & ipsi, Cant. I. 2.
 Teneamus & complectamur hunc hospitem, omnium gratia-
 rum divitias secum adportantem tenerrimo indivulsoque com-
 plexu, *nec dimittamus, donec plenissimè nobis benedixerit*, Ge-
 nef. XXXII. v. 27. *omni benedictione spirituali in supracœlestibus*
in Christo, Eph. I. 3. Huic uni nos totamque vitam nostram
 & omnia desideria nostra & universas actiones nostras conse-
 cremus. Quicquid cogitamus, quicquid agimus, cum unus
 spiritus cum ipso simus, per ipsum & in ipso loquamur & aga-
 mus. Vincat perpetuò carnis nostræ illecebras Divinæ gratiæ
 virtus, & obsistat dæmonis astutiæ robur Divinæ bonitatis &
 mundi insidias reprimat cœlestis Spiritus sapientia. Adjuti di-
 vinâ gratiâ, quicquid fœdum & Christiano nomine indignum
 est, summo odio prosequamur. Abnegemus nos ipsos, fugia-
 mus omne id, quod mundum redolet & crucifigamus carnem
 nostram cum desideriis suis & concupiscentiis. Studeamus
 optimorum pulcerrimorumque morum sanctimoniam, sine
 qua Deo placere non possumus. Hæc si per Divinam gratiam
 faciamus, gratia nos illibatos inculpâtosque ad illum usque
 diem conservabit. Eadem gratia nos comitabitur ex hoc
 mundo exeuntes, & Deo nos uniet in cœlo, summo animæ
 nostræ bono. Illa denique nos recreabit, beatosque reddet
 in aternitate, nunquam ullis seculis terminandâ. Cur itaque
 non cum Apostolo quotidianum ex intimo pectoris pene-
 trali effundamus suspirium?

*Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum
 Spiritu nostro. Amen!*

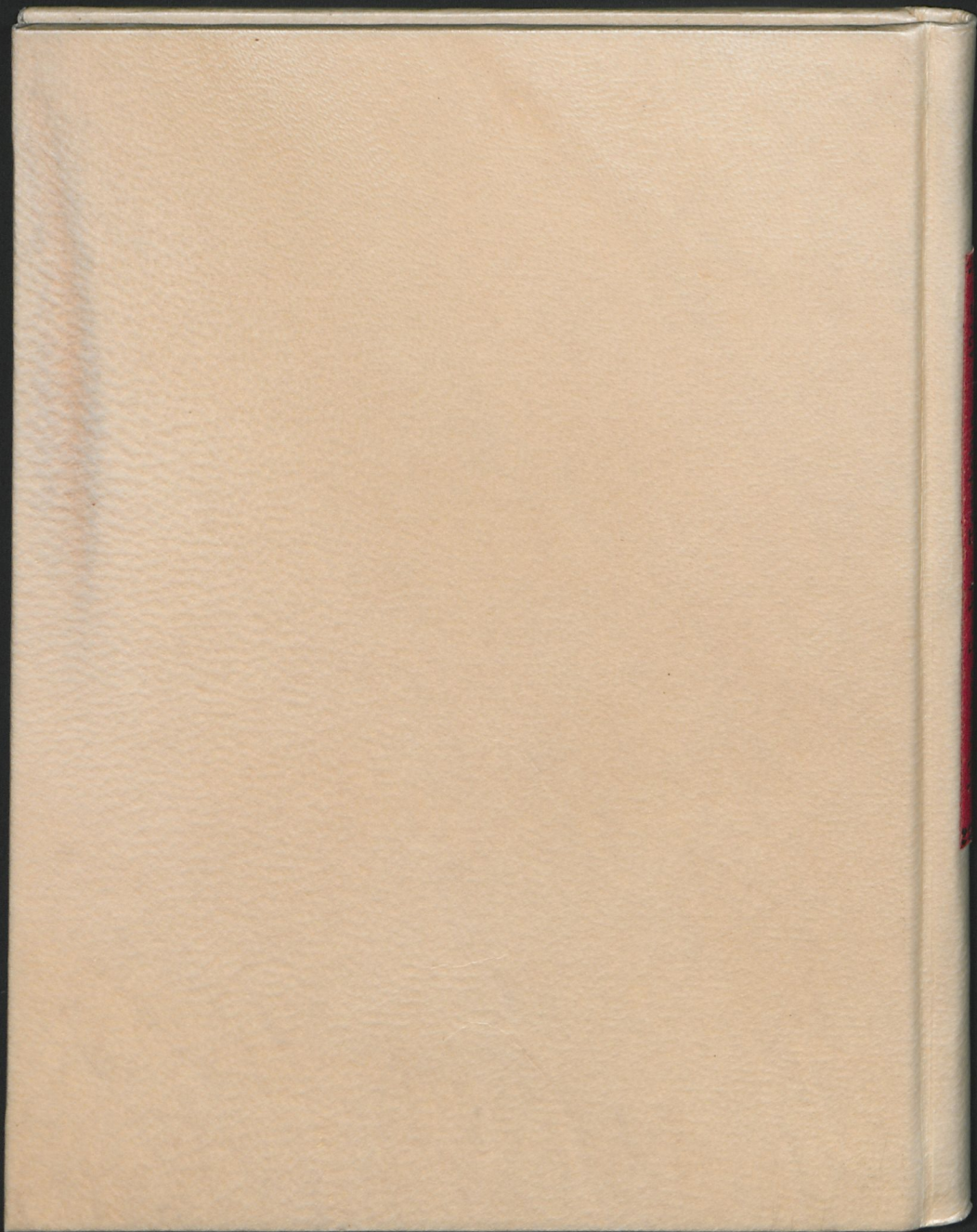

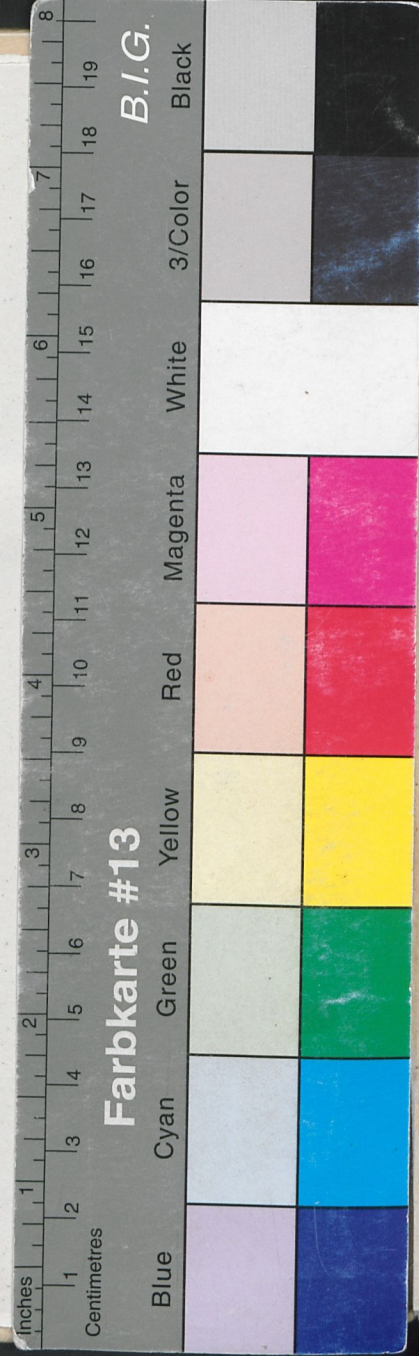

Vol AP-3

D. JOH. FECHTII
PROF. P. CONS. DUC. ADS. DISTR. ROST.
SUPERINT.
TRACTATUS
SEU
APHORISMI THEOLOGICI
DE
ORDINE MODOQUE
GRATIÆ DIVINÆ

IN
CONVERSIONE HOMINIS
OCCUPATÆ,

Von
Der Ordnung des Theils

In
Befehring des Menschen.

EDITIO NOVA.

ROSTOCH. & LIPSIAE,
IMPENSIS JOH. PHILIPPI HAASII,
c1o 1000 XVII.

